

SANCAĞA ÇIKARILAN OSMANLI ŞEHZADELERİ

Ord. Prof. İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI

Zaptolunan Memleketlere Ait Kanun:

Türk devletlerinde zaptolunan bir memleket, onu zabtetmiş olan hânedanın müsterek malıdır. Bu kanun üzere o hânedanın büyüğü olan *uluhan* memleketi varisleri arasında taksim ettiğinden hânedan azasından her prens veya şehzade uluhan'a tâbi olarak kendisine ait memleketi idare ile devlet muamelâtında bütünlüğü muhafaza ile ulu hakani metbû' tanır.

Umumî olarak kaydettiğimiz bu töre bütün Türk devletlerinde tatbik edildiği gibi, büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Anadolu Beylikleri ve nihayet Osmanlılarda da bazı tadilât ile bu veraset kanunu tatbik olunmuştur.

Devlet merkezinin kuvvetli olduğu zamanlar varis olan hanedan âzasından saltanata geçmek ihtirasını göstermek isteyenler arzularını yerine getiremeyüp kanunu bozamamışlarsa da merkezin zaafı ve Ulu Bey'in yani hükümdarın aczinden istifade edenler düzeni zedeleyerek emellerine nâil olmuşlardır.

* * *

Mevzuumuz olan Osmanlılarda, Gazi Ertuğrul Bey vefat ettiği zaman (1281) Gündüz, Osman, Savcı adlarındaki üç oğlundan kendi aşireti halkı gazalarda faaliyeti görülen Osman'ı münasip görüp anı Bey intihap ettiler; fakat buna karşı aşiretten bir kısmı Ertuğrul'un kardeşi, Osman'ın amcası Dünder'ı, Bey yapmak istedilerse de ekseriyet Osman'ı intihap eden Kayı'larda olduğundan Dünder Bey de yeğeninini Beyliğini kabule mecbur olmuştu.

Gazi Osman Bey'in ateşli faaliyeti esnasında yedi oğlundan ana bütün varlığıyla yardım eden, savaşan büyük oğlu Orhan Bey olup Orhan'ın diğer kardeşleri savaşlarda birer kolda hizmet edüp çarpışmışlardı; nitekim en son Gazi Osman Bey fiilî olarak hareketten el çekince yerine mensup oldukları Ahî tarikatının kararıyle Orhan Bey, Beyliğini başına getirilmiştir.

Osman Gazi 1324 tarihinde vefat ettiği zaman oğlu Orhan Bey Orta ve Doğu Anadolu, ellerinde bulunan *İlhanilere tâbi*' sikke sahibi olarak küçük Osmanlı Beyliğinin başında bulunmuş ve hayatta olan küçük kardeşi Alâüddin Bey babasının mirasından bir şey istemeyüp arzusuyla kendisine verilen Kite كیتة ovasında *Fudra* köyünü almış, Orhan'ın telkif ettiği hizmeti de istemeyerek *Bursa*'da oturmuş orada bir medrese ve *Kükürtlü*'de bir tekke yaptırmıştır.

Orhan Gazi 1361 de vefat ettiği zaman Murad, Halil, İbrahim isimlerinde üç oğlu kalmıştı. Rumeli'deki fütuhata esasında büyük oğlu Süleyman Paşa bir av takibinde babasından bir sene evvel vefat ederek fütuhata ana-baba bir kardeşi Murad Bey memur edilmişti.

Babası Orhan Gazi'nin *Bursa*'da vefatı üzerine Murad Bey, acele devlet merkezine çağrıldığından Rumeli faaliyetini kumandanlardan Lala Şâhin Paşa'ya bırakarak *Bursa*'ya gelip Ahî Reislerinin ittifakıyla hükümdar ilân edilmiştir.

Yeni hükümdar Sultan Murad'a karşı kardeşleri Halil ile İbrahim muhalefete kalktılar. Bunlardan Halil, Orhan Gazi'nin, gâsıp imparator Kantakuzen'in kızı Teodora'dan doğan oğlu olup *Bitinya* beyi idi. İbrahim'in validesi ise Üçüncü Andrinikos'un kızı olup adı Asporçe'dir. Bu da *Eskişehir* Sancak Beyi bulunuyordu.

İşte Osmanlılarda ilk saltanat mücadelesi 1361 de başlamış, Sultan Murad ilk seferini evvelâ âsî kardeşleri üzerine yaparak bunları bertaraf ettikten sonra Orhan Gazi zamanında *Eretna Oğulları* elinden aldığı *Ankara*'yı oradaki Ahîlerin muhalefeti yüzünden elden çıkması sebebiyle tekrar elde etmiş ve ancak bundan sonradır ki kritik bir durum arzeden *Gelibolu*'ya dönmüştür.

Birinci Sultan Murad (*Hüdavendigâr*) kardeşlerini temizledikten sonra hükümeti artık kendi evlâtlariyle idareye teşebbüs etmiş ise de, bu defa da büyük oğlu olup kendisi Anadolu harekâtında iken Rulemi'ye bıraktığı Savcı Bey isyan etmiş anın gâilesini bastırıp Savcı'yı elde edip öldürdükten sonra Rumeli'de Osmanlı şehzadelerinin Valilikle bulunmalarını men eylemiştir. Hattâ Sultan Murad Karaman oğlu üzerine ilk seferini yaptığı zaman Rumeli'nin muhafazasını veziriâzam Çandarlı Halil Hayreddin Paşa'ya bırakmıştır. İşte bu tarihten yani 787 H. 1385 M.den yani Savcı

Bey'in katlinden itibaren Osmanlı şehzadelerine Rumeli'de Sancak verilmemiştir.

Murad Hüdavendigâr hayatta iki oğlundan büyüğü olan Bayezid'e izdivaç münasebetiyle aldığı yerleri, *Kütahya* merkez olmak üzere Sancak Beyliğiyle verip küçük oğlu Yakup Bey'e de Karesi (Balıkesir) Sancağını vermiştir.

1389 daki *Birinci Kosova* Muharebesinde Murad Hüdavendigâr ordusunun merkezinde ve oğulları Bayezid ve Yakup Bey'ler sağ ve sol kol kumandanlıklarında bulunmuşlardır. Muharebenin sonunda bir Sırp fedaisi tarafından şehit edilen Sultan Murad'ın yerine muharebelerde büyük kahramanlıkları görülen büyük oğlu *Yıldırım* lakablı Bayezid'in hükümdarlığı ordu erkânınca münasip görülerek mağlûp düşmanın firarı kuvvetlerini takip ile babasının şehadetinden haberi olmayan Yakup Bey ordugâha davet edilerek bir gâile çıkarmasından korkularak boğulup babasının tabutuyla beraber *Bursa*'ya gönderilip defnedilmiştir.

Sultan Yıldırım Bayezid'in Süleyman, Ertuğrul, İsa, Mehmed, Mustafa, Musa, Kasım adlarında yedi oğlundan her birinin yaşları sancak beyi olacak çağa geldiği zaman kendilerine birer Sancak ve maiyet ve yeter derece tahsisat verilmiştir. Bunlardan Süleyman Çelebi'ye *Saruhan* (Manisa) ve *Karesi* (Balıkesir), Ertuğrul Çelebi'ye *Aydın İli*, Mustafa Çelebi'ye *Hamid İli*, İsa Çelebi'ye *Antalya*, Mehmed Çelebi'ye *Amasya*, Musa Çelebi'ye *Kütahya* sancakları verilmiştir. Şehzade Kasım küçük olduğundan *Bursa* sarayında bırakılarak *Ankara* savaşına götürülmemiştir.

1405 Ankara muharebesinden sonra parçalanan Osmanlı Devletinin üzerinde Timur'un verdiği hâkimiyet alâmetleriyle ve anın yüksek hâkimiyetini tanımak suretiyle diğer Anadolu Beyleri gibi Yıldırım Bayezid'in oğulları Süleyman, İsa, Mehmed Çelebi'ler de anın yarlıglarıyla hükümdarlık etmişlerdir.

Osmanlı Devletini bir idare altında toplamağa muvaffak olan Çelebi Sultan Mehmed (816 H. 1413 M.) yetişkin olan büyük oğlu Murad'ı doğu hududu olan *Amasya*'ya ve küçük oğlu Mustafa'yı *Hamid İli* (Isparta) Sancak Beyliğine gönderüp diğer küçük şehzadelerini yanında alkoymuş ve bir oğlunu da (Orhan) rehin olarak Bizans sarayına vermişti.

İkinci Murad'ın hükümdarlığı zamanında (1428-1451) oğullarının büyüğü Alâüddin *Amasya*'da ve küçüğü Mehmed *Manisa*'da Sancak Beyliğinde bulunmuşlardır. İşte bu tarihten itibaren *Manisa* devamlı olarak Şehzade sancağı olmağa başlamıştır.

Fatih Sultan Mehmed'in (1451-1481) oğullarının büyüğü Bayezid *Amasya*, ortancası Mustafa evvelâ *Manisa* sonra *Konya* ve üçüncü oğlu Cem evvelâ *Kastamonu* ve sonra biraderi Karaman Valisi Mustafa'nın vefatı üzerine *Konya* Sancak Beyliğinde bulunmuşlardır.

Yeni Saltanat Kanunu:

Osmanlı saltanatının kuruluşundan itibaren elde edilen yerlerin mühim kısmı hudut itibariyle Bizans arazisinden alındığı için Bizans İmparatorları Osmanlı Devletinin sıkışık zamanlarında mümkün olduğu kadar mukavemet ile istilânın önünü kesmeğe çalışıyorlar, saltanat mücadelelerinde kendilerine iltica eden Osmanlı şehzadelerini himaye ile menfaat mukabilinde Osmanlı arazisinde ellerinden çıkmış olan yerlerden bazılarını geri alıyorlardı.

Fatih Sultan Mehmed, *İstanbul*'u alup Bizansta rehin olarak bulunan Çelebi Sultan Mehmed'in oğlu Orhan'ı yakalatıp öldürdükten sonra son senelerine yakın yeni bir kanunnâme tertip ettirmiştir. Bu yeni kanunnâmede yaş haddi beyan edilmeyerek saltanata geçmiş olan Osmanlı hükümdarının (nizam-ı âlem) için kardeşlerini öldürmesinin meşru's olduğuna dair fetvâ alarak kanunnâmede zikretmiştir¹.

Bu kanuna göre hükümdar olan şehzade erkek kardeşlerini öldürecek ve saltanat iddiasıyla kardeşlerinden kimse bulunmayacaktı. Bu, hükümdarın saltanatta hayatını temin edecek bir kayıt değildi. Nitekim Birinci Murad'ın oğlu Savcı babasına karşı çıkmıştı, daha sonraki olaylarda İkinci Bayezid'i oğlu tahtından indirmişti.

* * *

¹ Bu kanunnâme Fatih'in son veziriâzâmı Karamanî Mehmed Paşa zamanında tertip edilmiştir. Fatih, büyük oğlu Bayezidi sevmez, küçük oğlu Cem'i severdi. Ve bundan dolayı vezir-i âzam, kanunnâmedeki şehzade elkabından Cem'in elkabını zikrederek ana taraftarlığı ile pâdişahın arzusuna uygunluğunu göstermiştir. Bununla beraber kanundaki madde tarafsız görülüyor. Zâhiren, Cem için bir açık kapı bırakılıyor. Bence, Fatih, Cem'in kendisinden sonra hükümdarlığını istemiş, fakat bunu açıkça zikretmekten çekinmiştir.

İkinci Bayezid'in Abdullah, Şehinşah, Âlemşah, Ahmed, Korkut, Selim, Mehmed, Mahmud adlarında sekiz oğlu olmuştur. Bunlardan Abdullah evvelâ *Manisa* ve sonra *Trabzon* ve daha sonra tekrar *Manisa* ve *Konya*'da ve Şehinşah *Manisa* ve *Konya*'da ve Âlemşah evvelâ *Muğla* ve sonra *Manisa*'da, Ahmed *Amasya*'da, Korkut *Manisa*, *Antalya* ve sonra tekrar *Manisa*'da, Selim *Trabzon*'da, Mehmed *Kefe*'de, Mahmud evvelâ *Kastamonu* sonra *Manisa*'da Sancak Beyliği etmişlerdir. Şehzade Mahmud'un *Kastamonu*'dan *Manisa*'ya nakli üzerine *Kastamonu* Sancağına oğlu Orhan' ve diğer oğlu Musa da *Sinop* Sancağına tayin edilmişlerdir. Bunlardan başka *Konya* Sancak Beyi Şehinşah'ın 917 H. 1511 M.'de vefatı üzerine *Konya* Sancak Beyliği oğlu Mehmed'e verilmiş ve Âlemşah'ın vefatından sonra oğlu Osman Çelebi'ye 912 H. 1506 M. de *Çankırı* Sancak Beyliği teşrifatı gönderilmiştir.

Trabzon Valisi Selim'in oğlu Süleyman'a evvelâ *Bolu* Sancağı verilmiş ise de Amcası *Amasya* Valisi Şehzade Ahmed'in *İstanbul* ile *Amasya* arasına girmesinden dolayı Süleyman'ın *Bolu* sancak beyliğine itirazı üzerine Süleyman; babasının ısrarıyla istenmeyerek *Kefe*'ye 915 H. 1509 M. de sancak beyi tayin olunarak pek basit teşrifat gönderilmiştir.

Birinci Selim hükümdarlığı elde ettikten sonra büyük babasının yaptırdığı kanundan istifade ederek kardeşleri yâni ağabeyleri Ahmed ile Korkud'u ve oğullarını ve diğer ölmüş kardeşlerinin çocuklarını *Bursa*'ya getirterek hayatlarına son vermiş ve *Saruhan* (Manisa) Sancak beyi olan oğlu Süleyman tek şehzade olarak kalmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in ölümüyle rakipsiz ve kansasız saltanata geçen Sultan Süleyman Kanuni'nin saltanatı uzayınca yetişüp büyüyen oğulları arasında rekabet ve hayat kayguları baş göstermiştir. Kanuni'nin büyük oğlu Mustafa'nın valdesi ayrı olduğundan Pâdişahın sevgili zevcesi Hürrem Sultan'dan doğan büyük şehzade Mehmed'in 948 H. 1541 M. de sancağa çıkma zamanı gelmesi üzerine şehzadenin *İstanbul*'a yakın olan *Çelebi Sultan Sancağı* *Manisa*'ya gönderilmesi düşünülmüş, Hürrem Sultan'ın tesiriyle durup dururken *Manisa* Valisi büyük şehzade Sultan Mustafa, Pâdişahın Macaristan tarafına sefer edeceği cihetle İran tarafından bir taarruz ihtimaline binaen şehzadenin *Amasya*'ya nakli

icap ettiği veziriâzam Süleyman Paşa ile bir miktar yeniçeri ve bir kısım eyalet kuvvetlerinin yanında ve kendisinin anların başında bulunması hakkında 948 Muharrem 1541 tarihli bir ferman yollamış bunun üzerine Şehzade Mustafa'yı *Amasya*'ya nakletmiş, şehzade Mehmed'de *Manisa* sancağına çıkarılmıştır¹.

Saruhan (Manisa) Sancak Beyliğine fevkalâde bir teşrifatla çıkarılmış olan Şehzade Mehmed, sancağında çok yaşamadı. 950 Şaban 1543 Kasım'da vefat etti. Hürrem Sultan'ın büyük oğlu olduğundan gerek Sultan Süleyman ve gerek valdesi Hürrem Sultan göz yaşları döktüler. Cesedi *İstanbul*'a getirilerek halen *Şehzade Camii* denilen mahalle defnolunup türbesi yanına Mimar Sinan tarafından Şehzade Camii yapıldı.

Şehzade Mehmed'in ölümüyle açılan *Manisa* Sancak Beyliğine Kanuni'nin Mehmed'den sonra Hürrem Sultan'dan doğan büyük oğlu Selim sancak beyi oldu. Hürrem Sultan'ın, Şehzade Mehmed'den sonra en çok sevdiği oğlu Bayezid de *İstanbul*'a yakın olmak üzere *Kütahya* Sancak Beyliğine çıkarıldı.

Tarihlerde görüldüğü üzere ince ruhlu, şair ve edip olan ve valdesi Hürrem Sultan tarafından çok sevilen babasından sonra hükümdar olacağı tahmin edilen Şehzade Bayezid'e karşı biraderi

¹ Bu hususa dair şehzade Mustafa'ya gönderilen 941 Muharrem 1541 Nisan tarihli fermanın:

"... Cihad-ı fi sebillillah için senî mübarekede zat-ı hüceste sıfatım ile vilâyeti küffâr dal'âlet şiar canibine gazay-i hümayun-ı zafer makrana azimeti âli nihmet idüp âday-i devlet-i kahire olan taifei evbaş-ı kızılbaşın daima fikr-i firaseti batılası hudud-ı memalik-i mahmiyeye mazarrat ve hasar iriştirmek üzere olmağın o tarafın hıfz-u haraseti ve advv-u makhurun def-ü zarar ve ifsadinın tedariki zimmet-i aliyye-i husrevaneme lâzım ve lâbüd olmağın düstur-u ekrem müşir-i efham... vezir-i âzam Süleyman Paşa edamullah-u teâlâ maaliyyeyi kapum halkından ve yeniçeri kullarından bazı asker koşulup ve Diyarbekir ve Şam ve Erzurum ve Karaman ve Rum (Sivas) ve Zülkadriye beylerbeğilerini cümle sancakları beyleri ve askerleriyle ve cenab-ı emaretmeab Pîrî Bey dâmet maaliyyeyi Adana Sancağının askerleriyle koşulup ol taraflara irsal eyledim ve Amasya dahi advv-u makhur semtinde olup seni ol canibe sevk eylemekten murad-ı hümayunum budur ki ol diyarın reâya ve berâyası keth-i himayetinde âsude hal olup anın gibi aduv tarafından hareket olup memalik-i mahrusem hududuna taarruz eyleyüb asakir-i şiarım içinde senin dahi vücud-ı şerifin bile olmak lâzım geldikte bulunasız. Öyle olsa müşarün-ileyh Vezir-i âzam ale'l-ittisal yürüyüp mahall-i memura erişmek üzeredir... Asakir-i zafer rehberim içinde sen dahi bile olmak lâzımgelecek tehir ve terahi eylemeyüp saadet ile varup askerinin içine dahil olup..." Topkapı Sarayı Arşivi 5221-5.

Selim ilk zamanlarında kayıtsız ve daha sonraki olaylardan dolayı rakip idi. Bu iki şehzadeden başka valdesi ayrı olan *Amasya* valisi Şehzade Mustafa bu hâdiseleri gözden kaçırmayarak kendisine bir muhit hazırlıyordu, Ocaklı yani yeniçeriler, pâdişahın ihtiyarlığından, seferlere pek çıkamadığından dolayı otuz dokuz yaşında bulunan Mustafa tarafına meyilli idiler, bu hususta ağızdan ağıza bazı sözler söyleniyordu. 960 H. 1553 M. de İran seferine pâdişah çıkamayup vezir-iâzam Damad Rüstem Paşa'yı göndermişti. Rüstem Paşa, Hurrem Sultan'ın damadı olup Şehzade Bayezid'i hükümdar yapmak isteyen kayın valdesi tarafını tutuyordu. Ses çıkarmayup zamanını bekleyordu.

Rüstem Paşa, kapukulu kuvvetleriyle *İstanbul*'dan ayrılarak *Konya Aksaray*'ına geldiği zaman Sultan Süleyman'ın hal'iyle şehzade Mustafa'nın hükümdar ilân edileceği şaiyalarını duyunca, *Aksaray*'dan ileri gitmeyerek pâdişaha acele olarak şaiyayı bildirdi. Bunun üzerine Sultan Süleyman vezir-iâzama geri çağırarak kendisi bizzat sefere çıktı, Şehzade Bayezid'i Rumeli'nin muhafazası için *Edirne*'ye gönderüp *Konya Ereğli*'sine geldiği zaman kendisini selâmlamağa gelen *Amasya* valisi oğlu Mustafa'yı öldürtükten sonra sefere devam ederek *Haleb*'e gelmiştir.

Şehzade Mustafa'nın ölümüyle Süleyman'dan sonra hükümdar olması için mani kalmayan Bayezid'e karşı anın büyüğü olan Selim varsa da valdesi Hurrem Sultan Bayezid'i tuttuğundan anın saltanatı babasından sonra müemmeni. Hurrem Sultan iki kardeşi Selim'le, Bayezid arasını zevahiri muhafaza ile telife çalışıyordu. Fakat Hurrem Sultan'ın 965 H. 1558 M. de vefatı bu anlaşmayı bozdu. Fatih'in kanunu mucibince bu defa saltanata geçmek mücadelesi ihtiyar babalarının sağlığında iki kardeş arasında başgösterdi. Günden güne iki kardeşin muhtelif sebeplerle birbirlerinden şikâyetleri devam etti. Selim *Manisa*'dan kaldırılarak *Konya*'ya ve Bayezid *Kütahya*'dan alınarak *Amasya*'ya naklolundular.

Şehzade Selim kendisine gönderilen emre derhal itaat ederek memuriyetine gitti ise de devrin aleyhinde işlediğini sonradan anlayan Bayezid bir müddet düşünmüş, kuvvet toplamış ve nihayet *Kütahya*'dan ayrılıp zorla *Amasya*'ya gitmiş ise de, Selim'in yumuşak ve itaatli hareketi kendisine epi taraftar toplamış ve inadı yüzünden pâdişah sevdiği oğlu Bayezid aleyhine dönmüş, nihayet tarihte

görüldüğü üzere Bayezid çocuklarıyla beraber *İran*'a firara mecbur olmuş. Uzun muharebe ve pâdişahın *İran Şahı Tahmasep*'ı tehdidi ve bol hediyeleri üzerine Bayezid çocuklarıyla beraber boğularak cesetleri *Sivas*'a getirilip defnedilmişlerdir (969 Muharrem, 1561 Eylül).

Biraderi Bayezid'le mücadele esnasında *Manisa*'dan *Konya*'ya nakledilen Selim 968 H. 1961 M. senesinde *Kütahya* sancağına tayin olunarak *Akşehir* Sancak Beyi olan oğlu Murad, on sekiz yaşında *Manisa* Sancak Beyi olmuştur.

* * *

İkinci Selim'in büyük oğlu Murad'dan başka sarayda bulunarak yaşları itibariyle sancağa çıkarılmamış olan beş oğlu daha vardı. Murad'ın 982 H. 1574 M. de hükümdar olması üzerine Fatih'in kanunnâmesi gereğince bu beş şehzadenin hayatlarına son verilmiştir.

Üçüncü Murad'ın yirmi iki sene saraya kapanarak kadınlarla süren saltanatı esnasında yirmi oğlu olmuş ve bunlardan büyük oğlu Mehmed, sancak beyi olarak *Manisa*'ya gönderilmiş diğer küçük yaşta olan çocuklar sarayda kalmışlardır.

Üçüncü Murad'ın ölümüyle hükümdarlığa davet edilen *Manisa* Valisi büyük oğlu Mehmed İstanbul'a gelirgelmez kanun üzere on dokuz erkek kardeşi boğulduğundan kendisinden başka erkek saltanat varisi kimse kalmamış ve bu tarihten (1595) sonra yetişkin şehzade olmaması sebebiyle şehzadelerin sancak hizmetine gönderilmeleri kanunu tatbik edilmeyerek veliaht olan büyük şehzadeye Anadolu'da ismen sancak verilerek bunun bir mütesellim ile idare edilmesi gibi zevahiri muhafaza eden bir usul konmuştur.

Bu gibi usul mucibince Sultan İbrahim'in oğlu Mehmed, beş yaşında iken *Manisa* sancağına tayin edilüp sancağın idaresi için bir mütesellim gönderilmiştir.

Siyasî olaylar nedeniyle Sultan İbrahim'in hal'i ve şehzade Mehmed'in Dördüncü Sultan Mehmed olarak 1058 H. 1648 M. de yedi yaşında hükümdar ilân edilmesi üzerine bu son tarz da kaldırılarak¹ erkek şehzadelerin sarayda kafes yani inziva hayatı yaşamaları kabul olunmuştur.

¹ Hammer (Atâ Bey tercümesi) c. 10, s. 215.

Üçüncü Mehmed'in Mahmud, Ahmed, Mustafa adlarındaki oğulları küçük yaşta olup, büyükleri Mahmud on altı yaşında iken Anadolu'da Celâli hareketi sebebiyle sancak beyliğine gönderilememiş ve babası aleyhine bir isyan hazırladığı haber alınması üzerine katlolunmuş ve anın ölümünden yedi ay sonra da Sultan Üçüncü Mehmed, otuz yedi yaşında vefat etmiş, yerine on dört yaşındaki büyük oğlu Ahmed hükümdar olmuştur (1012 H. 1603 M.).

Birinci Sultan Ahmed'in cülûsu üzerine kendisi küçük yaşta olduğundan kardeşi olan şehzade Mustafa'nın hayatına dokunulmayarak bu suretle Fatih Sultan Mehmed'in kanunu tatbik edilmemiş, fakat bu kanun tamamen mer'iyetten kalkmayarak pâdişahların arzusuna göre işlemiştir. Nitekim İkinci Osman, cülûsu esnasında öldürülmeyen kardeşi şehzade Mehmed'i ve dördüncü Murad, öldürmediği kardeşleri Kasım ile Bayezid'i birer vesile ile öldürmüşlerdir.

Dördüncü Mehmed'in kardeşleri Süleyman ile Ahmed, pâdişahın validesi Hatice Turhan Sultan'ın himayesi sayesinde öldürülmeyüp kafes hayatı yaşamışlar ve bundan sonra yeni hükümdar olan şehzade kardeşlerine ve diğer inziva hayatı geçiren şehzadelerin hayatına dokunmamışlardır.

Şehzadelerin Sancağa Çıkma Usulleri :

Sancağa çıkarılacak şehzadenin yaş durumu Pâdişahın çocuklarının adedine ve yaşına göre değişmiştir. Ortalama yaş haddi on dört, on beş olan şehzade icabında Sancağa çıkarılırdı, on sekiz ve hattâ yirmi yaşında çıkarılanlar da vardı. Meselâ aşağıda görüleceği üzere Kanunî Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan doğan ilk oğlu şehzade Mehmed yirmi yaşında sancağa çıkarılmıştı.

Sancağa çıkan şehzadelere (*Çelebi Sultan*) denilirdi. Çelebi sultanların kendileri gösterilen mıntakaların siyasi durumlarına ve yetişkin şehzade adedine göre çoğaltılabildi. Osmanlılar Anadolu Beylerinden aldıkları yerlere ilk devirlerde sancak beyi olarak oğullarını tayin etmişler ve daha sonra sahaları genişleyüp iyice yerleştikten sonra o sancaklara mûtemet valiler göndermişlerdi.

Orhan Gazi, *Karasi*'yi (Balıkesir'i) alınca oraya büyük oğlu Süleyman Paşa'yı vali yapmış daha sonra Murad Hüdavendigâr'da *Çelebi Sultan* sancağı olan *Balıkesir*'e oğlu Yakup Çelebi'yi tayin

eylemiştir. Murad Hüdavendigâr, Germiyan Oğlu Süleyman Şah'ın kızıyle evlendirdiği büyük oğlu Bayezid'i Karaman oğullarıyla hem-hudut olduğu için *Kütahya* Sancak Beyliğine göndermişti.

Daha evvelce söylendiği üzere *Hamid oğulları*'ndan alınan *Isparta*, *Antalya*, ile *Aydın* ve *Menteşe* ve *Karaman* oğullarından alınmış olan sançaklara Çelebi Sultan olarak Osmanlı şehzadeleri tayin edilmişti.

* * *

Şehzadelerin sancağa çıkarılmaları merasimle ve vezir-i'âzam tarafından pâdişah adına kendisine verilen tabl ve alem ve yeşil bayrakla olurdu¹. On beşinci asrın ikinci yarısıyla on altıncı asırda sancağa çıkan Osmanlı şehzadelerine ilk kez şu eşya verilirdi².

*Bir kıt'a altın murassa' eyer — ikişer kıt'a sade altın eyer — ikişer kıt'a gümüş sade eyer — Beşer kıt'a murassa' meftul*³ — *üçer kıt'a murassa' burunluk — beşer kıt'a bazubend — dörder kıt'a altın zincirli oyan*⁴ — *dörder kıt'a gümüş zincirli oyan.*

Sancağa çıkan şehzadelere verilecek eşya merasimle verilir ve maiyyet tertip edilirdi. Şehzade validesiyle beraber çıkar ve anın nezareti altında bulunurdu.

Çelebi sultan'ların maiyyetinde devlet merkezindeki divan heyetinin küçük nümunesi olarak vezir makamında lala, nişancı, defterdar, reis'ül-küttab, çavuşbaşı, kapucular kethüdası, divan kâtibi bulunur ve bunlardan başka tabib, cerrah, göz hekimi, kapucubaşı, emîr-i alem, imir-iahur ile şehzadenin hocası, matbah emini, arpa emini, çaşnigir başı, çaşnigirler, divan çavuşları.

Bu maiyyet erkânından başka şehzadenin yaşına, derece ve ehemmiyetine göre miktarı değişik olarak sipah, silâhdar, ulûfeci, garip sınıflardan asker ve ağaları, çadır mehterleri, divan çavuşları, ruznâmecî, mukataacı, hulâsa imam ve müezzine kadar kimi aylıklı kimisi mukataalı memurlar vardı.

Sancağa çıkan şehzadelerden pek kalabalık bir heyetle çıkan şehzade Kanunî Sultan Süleyman ile Hürrem Sultan'dan doğan Şeh-

¹ Kavanin-i Osmanî ve râbitai Âsitâne s. 21 ve Hammer tarihi Atâ Bey Ter-cümesi c. 7, s. 117.

² Topkapı Sarayı arşivi No. 5892.

³ Hayvanın boynuna takılan gerdanlık (meftul)

⁴ Oyan, hayvanın başlığı, dizgin.

zade Mehmed olup 1542 de Saruhan (Manisa) sancağına gönderilmiştir.

Çelebi Sultan Lalaları:

Şehzadenin sancağa çıkarılacağı zaman düşünülmesi icap eden en önemli mesele ona devlet işlerinde vukufu, temiz ahlâklı, otoriter bir zatın lala olarak intihabı idi. Bu husus Divan-ı Hümayun heyetinin çok dikkat edeceği bir vazife olup pâdişah bu cihetten divan heyetini mesul tutuyordu.

Lala, şehzadenin idare ettiği sancağın vezir-i âzamı derecesinde olup mıntakasının durumunu ve terbiyesiyle vazifeli olduğu şehzadenin ahlâk ve ef'alini kontrol etmekle de vazifeliydi. Şehzadenin bir yolsuz hareketini görürse anın ahvalinden divanı haberdar ederdi¹. Herhangi bir tesirle şehzade Lalalığına tayin edilen şahıs, iyi ahlâklı olmayup şehzadeyi baştan çıkarmak isterse, şehzadenin validesi durumu Pâdişah'a arz ile Laladan şikâyet ederdi. Lalalar, Çelebi Sultan'ları kontrol ettikleri gibi Lalaların iyi ahlâklı veya kötü ahlâklı olup olmadıklarını Çelebi Sultan Valdeleri kontrol edüp her bir hususta hükümdarı haberdar ederlerdi.

İkinci Bayezid'in oğullarından Saruhan (Manisa) Valisi Alemşah'ın validesi *Gül-ruh Hatun*, oğlunun Lalalığına gönderilmiş olan

¹ Bu hususta İkinci Bayezid'in oğlu Konya Valisi Şehinşâh'ın berş istimaliyle ölüm tehlikesi geçirdiğinden bahs ile Lalası Murad ve Defterdarı Hacı Ivaz taraflarından Pâdişaha takdim edilen arıza şöyledir:

Arz-ı bendegâne ilâm-ı çâkerâne odur ki bundan evvel biz kullarınızı ki şehzâde civanbaht اطال الله بقاء hazretlerinin âsitanesine Lalalık ve Defterdarlık hizmeti için irsal buyurmuşunuz. Bunda gelicek şehzade katında bir kaç müftsitlerin Ayaz Paşa karındaşı oğlu Mehmed ve hayran ve bostancı ve kıssa-handır tekarrüb kesbedüp şehzadeyi idlâl edüp afyon ve berşiş yimege öğretmişler. Biz kullarınız dahi gelüp bu fiil-i şenia mübaşeretin ve umur-ı imarette nev'i ihmalin görüp ahsen veçhile tarik-i salâha delâlet edüp bazı nâmülâyım harekâtını men edüp terk ettirmiş idik. Hemen afyon ve berşiş yemesinden vaz gelmedi. Biz kullarınız dahi re'yi bunun üzerine mukarrer olup durdukim Konyaya varıcak ikdam edüp yanındaki müftsitleri red ettirevuz eğer kabul etmez ise hizmetini terk edüp devlet eşigine vararuz. Konya'ya gelicek berşiş denen mühmilden ziyade ekl edüp mizacı muhtel olup bir gün ve bir gece bihüd yattı. Âher kay etmek ile ve ishalle zahmetleri def'oldu. Ol sebepten mezkûrün müftsitler ve ol ekl ettikleri terkip Silâhdar Başu Ali kullarınımla Devlet Âsitânesine irsal olundu. Baki emir hazret-i izzet meabındır ki der mesned-i izzet müstedam bād. Bendegün muhlis Murad-hacı Ivaz (Topkapı Sarayı Arşivi 6366/2).

adamin ahlâksız, fesat başı olup etrafında kendisi ayarında, olan kimselerle oğlunu içkiye alıştırdığını, kendisi oğliyle beraber sancağa çıkarıldığı sırada pâdişahın (oğlunu koru) diye ferman buyurduğunu bu emri yerine getirmek için imkân derecesinde gayret gösterdi ise de bu ahlâksız Lalanın gelmesinden sonra oğlunun zaptedilmez olduğunu arz ile Lalanın mutlak surette değiştirilmesini istirham eylemiştir¹.

Tecrübesiz şehzadeleri ahlâksızlığa sevkeden maiyyeti de başıboş kalırsa halka karşı gayrı ahlâkî tecavüzler vukua gelirdi. Bundan dolayı *Çelebi Sultan* maiyyeti olanlar tamamıyla şehir veya kasaba dışında çadırlar içinde bulunup vazifelilerden başkası şehirli ile münasebette bulunamazlardı.

Kastamonu Sancak Beyi olan Şehzade Mahmud'un oğlu Orhan Çelebi'nin Valiliği sırasında şehzadenin maiyyeti adamlarından bir sekban oğlanı, *Kastamonu* kasabasında bir şahsın oğlunun yanağından öpmüş, o şahıs derhal sancak beyine şikâyet etmiş. Sancak Beyi olan Paşa, sekbanı getirterek dayak attırmış, gece yatsı namazından sonra şikâyet eden şahsın evine bir hayli şehzade adamlarından kapucular gelmiş, sekbanlar gönderüp şikâyet eden adamın boğazına şemlesini takup şehzade dairesine getirmişler. Niçin varup paşaya şikâyet ettin? tekrar şikâyet etme, yoksa seni boğazından asarız demişler; kendisine and dahi verdirmişler, sabah oluncaya kadar kapusuna bir kapucu göndermişler ki var kapusunu bekle diye. bir nice gün kapusunu beklemişler. Bunların şerlerinden ötürü gün yarısınadek ases (gece bekçisi) ile bile yürür olduk bir nice kişi müfsitler vardır, eğer bundan gidermezseniz çok dürlü fesad ederler, sonra bildirmediniz dimeyesiniz, buradan anları gidermezseniz, fesadlar dahi çok olur, şöyle malûm oluna².

¹ Gül-ruh Hatun Pâdişah İkinci Bayezid'e arızasında oğlu hakkında şöyle diyor:

"Sultanım devletinde yiğit oldu imdi benüm sultanım bu yiğitlik eyyamında bir müslüman hayır endiş lala gerekti ki oğlançüğümün din ve dünyasını mamur etmeğe say'edüp daima hayır kılaguzlaydı. Bir Lala var ki cem'i fesada baş olup ne denlü müfsitler var ise müttelik olup Allah-u teâlâ emri resul-ü şerifi anun değil heman kendu havasına tâbi olup oğlançığımı daima ıdlâl edüp oğlum kulunuz dahi kabul etmedüğü sebepten âhar Lalası, hocası olan müfsitler ve hekim olan münafık ile hamr (şarap) içmeğe tahrik edüp içirdiler". (Topkapı Sarayı Arşivi No. 5499).

² Topkapı Sarayı arşivi 6620.

Şehzade (Şehzade) kıldıklı ve tıfıl dırılın aşıa bldır

بور قطعه التون
مربع ایر
اکثر قطعه ساده التون
ایر
سکس ایچرودن بور ساده
التون ایر دلی ویرلدی

اکثر قطه کومش
سک ایر
بشر قطعه مربع مفتول

اوجر قطع مربع
بور دلق
بشر قطع بازو بند

در در قطعه التون
زنجیر لو او دیان
در در قطعه کومش
زنجیر لو او دیان

5892

Res. 1 — Şehzadeler Sancağa çıkarken verilen eşya listesi
(Meftul: hayvana takılan gerdanlık, Oyan: hayvan başlığı, dizgin)

باستان علما کھیتوں آسمان سے غرض مذہبہ اولیٰ علیہ السلام پہنچانے اور
بوندن اول بز قول از نہ شہر لہو بجو خیر علیہ السلام حضرت امیر
تلا لایق فقہداروں خیر مکتوبی رسالہ پورے روز اور مہینوں اور
بوندن چلے اس شہر لو قاتلہ برقی معذرتہ ایاز پاشا قزلباشی اعلیٰ علیہ
و جہلن و سبائی و فقہ خواہ از تعریف کسب ایس شہر لہو اصدلال ایرو
ایفون و بر شیشا سیکہ اور شہر بز قول از و ای خوب و فخر شہر مہین
و اور امانتہ نوم اسمان کورج حسن و جہا طریق صلح و لالین ایرو
بعضی مطلبم کون تن منع ایس ترک لہر شہر لہو کمان ایفون و بر شیشا
بجائتہ و از کھدی بز قول از کہ دلی فرانی بوندن زرنہ مقرر لہو در
نومینہ و اریق اولم ایس پانہ معنی معذرتی لہو لہر از اول قول لہر
خدی متنی ترک ایس جول سیکہ و اور صلح نومینہ صبیحین ایس اول
زیادہ اصدلال ایس مز لہر شہر بنی خدی اولن رولون ریچہ جو مہینہ لہر ایس
قی انکار لہ و اسمالہ ذہب لہر شہر بنی خدی اولن اولن اولن اولن اولن
معذرتہ اول اول اول لہر شہر بنی خدی اولن اولن اولن اولن اولن
رسالہ اولدی : ہذا ام حضور غوغ بلکہ در سند خون مستدام ہا
اول اول اول اول

Res. 2 — II. Bayazıt'in oğlu Şehzade Şehinşah'ın lalası ve defterdarı Murat ve Hacı İvaz'ın, şehzadenin Afyon kullandığına dair yazıları (Topkapı Arşivi 6366)

وَلَا اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ
حَسْبُ وَبِالْحَقِّ اَلْمَعْدُومُ

لَا اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ اَلْحَقُّ وَبِالْحَقِّ اَلْمَعْدُومُ

كَمَا اَنَّ اَعْيَانَهُ مَبْنُوعَةٌ مِنْ حُجُومِ شَيْءٍ مِثْلِ شَيْءٍ وَبِطَبِيعَتِهِ وَبِطَبِيعَتِهَا مَبْنُوعَةٌ مِنْ شَيْءٍ
 حَلَالٍ مَسْتَوْجِبٍ مَوْجُوعٍ بِوَسَائِلٍ وَحَلَالٍ وَكَوْنِهِ بِرَبِّهِ لِقَانِ الْخَلْقِ وَالْحَالِ الْوَالِدِ
 اِنَّهَا اَلدَّرَكِيُّ مَحَالٌّ لِمَنْ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ لَمْ يَكُنْ لَمْ يَكُنْ لَمْ يَكُنْ لَمْ يَكُنْ لَمْ يَكُنْ لَمْ يَكُنْ لَمْ يَكُنْ
 بِمَنْشَدِ اَوْلَادِهِ قَزَلِي فِي عِدَّةِ الْوَرَقِ بِسِ اسْمِ اَقْرَبِي رَاكَّةً فِي الْفَتَاهِ بِمِصَادِقِ اَوْلَادِهِ
 فِي لَوْحِ حِصَادِ سَوَابِغِي قَانِي فِي مَنَازِلِ مَنَازِلِ مَنَازِلِ مَنَازِلِ مَنَازِلِ مَنَازِلِ مَنَازِلِ مَنَازِلِ مَنَازِلِ
 مَلَاوِي فِي حَيْكَةِ اَلْوَرَقِ كُوْرِي فِي مِصْرِي مَرْطَابِي سَيْلِي رَالِي سَلَاوِي لَوْلُو لَوْلُو لَوْلُو لَوْلُو
 بِسَيْبِي مَعْبُودِي بِعَمِّ اَوْلَادِي وَعِدَّةِ الْوَرَقِ بِسَيْبِي مَعْبُودِي بِعَمِّ اَوْلَادِي وَعِدَّةِ الْوَرَقِ بِسَيْبِي مَعْبُودِي
 بِرَوْلِ اَلشَّارَةِ طَبِيعَتِي سَعَارَتِي مَبْنُوعَةٌ مَبْنُوعَةٌ مَبْنُوعَةٌ مَبْنُوعَةٌ مَبْنُوعَةٌ مَبْنُوعَةٌ مَبْنُوعَةٌ
 رَحَابَتِي اَوْلَادِي حِصَابِي سَوَابِغِي اَلْحَقُّ اَلْحَقُّ اَلْحَقُّ اَلْحَقُّ اَلْحَقُّ اَلْحَقُّ اَلْحَقُّ اَلْحَقُّ اَلْحَقُّ
 سَوَابِغِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي
 وَتَمَكَّنِي اَوْلَادِي بِسَيْبِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي
 اَوْلَادِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي مَعْبُودِي
 يَدِي اَسَالِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي
 وَرَمَضَانَ اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي
 اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي
 كُوْرِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي
 اَسَالِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي
 اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي
 اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي اَوْلَادِي

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Res. 3 — Konya valisi II. Bayazıt'in oğlu Şehinşah'ın Alâüddevlê ve Mısır hududu hakkında Divanihümayuna arızası (Topkapı Arşivi 6335)

عظام
حضرت

کھڑا صاف صاف و اعلیٰ عن ستم و طوئیلما و اعلیٰ عن ستم و صحتی
 و عیبی و ای جو دین من مسیبتی و اور کما حق و ارجان سلطنتی
 نامم حضرت زینت و مصلحت و مصلحت من غیر ستم و زینت او شایع و از ستم
 جو ایستد سخن سحر احوال جو کہ در اقلالہ میں عیب کی سبب ہو کر اعلیٰ و عیب
 جو کجی لقم تو نہ کہی و یا سا ما لیا جلد صوفی و غیر مخلصین کہ نہ عیب
 یعنی اعلیٰ بنا و جانہ تو جو کہ در اقلالہ میں عیب کی سبب ہو کر اعلیٰ و عیب
 و کلا لقم تو نہ کہی و یا سا ما لیا جلد صوفی و غیر مخلصین کہ نہ عیب
 معصوم خان جو ہی اعلیٰ و عیب کی سبب ہو کر اعلیٰ و عیب
 شکر خیر و عیب کی سبب ہو کر اعلیٰ و عیب کی سبب ہو کر اعلیٰ و عیب
 صورت و عیب کی سبب ہو کر اعلیٰ و عیب کی سبب ہو کر اعلیٰ و عیب
 تو جو کہ در اقلالہ میں عیب کی سبب ہو کر اعلیٰ و عیب کی سبب ہو کر اعلیٰ و عیب
 خبر و عیب کی سبب ہو کر اعلیٰ و عیب کی سبب ہو کر اعلیٰ و عیب
 ارادت لعل ستم و اعلیٰ عن ستم و طوئیلما و اعلیٰ عن ستم و صحتی
 لوز و کوز و اعلیٰ عن ستم و طوئیلما و اعلیٰ عن ستم و صحتی
 بو ستم و اعلیٰ عن ستم و طوئیلما و اعلیٰ عن ستم و صحتی

Res. 4 — Şhzade Ahmed bin Bayazid'in oğlu Murad'ın Divanühumayun'a arızası (Topkapı Arşivi 5814/1)

سپاهی و علاء ناریدن ترقی در پنج بومکن
ابراهیم خازن بند لرینه چاشنی کولک
عنایت بیورله

بیاتابیر و سخاهی کئی اولان محمد بند لرینه
ستونی بعزاد سخاهی و یا خود کده نیت
اکهسی سخاهی عنایت بیورله

حسین در سپاهی و علاء ناریدن مرهوبین
اللی نجه ایله متفرقه لک عنایت بیورله

کوستدیل سخاغن رعایت تفرق ایدن علی بند لرینه
ترقی عنایت بیورله

تام اندرون سله اولر حاجتدن مذکور
بند لرینه سپاهی و علاء ناری عنایت بیورله

رعادون مرهوب بشیله محمد کاد علی رسلان بند لرینه
ترقی عنایت بیورله

محمد دله نزهاد صول بولک غاوغلر بندت
مذکور بند لرینه نترانجه ترقی ایله سپاهی
اول علاء ناری عنایت بیورله

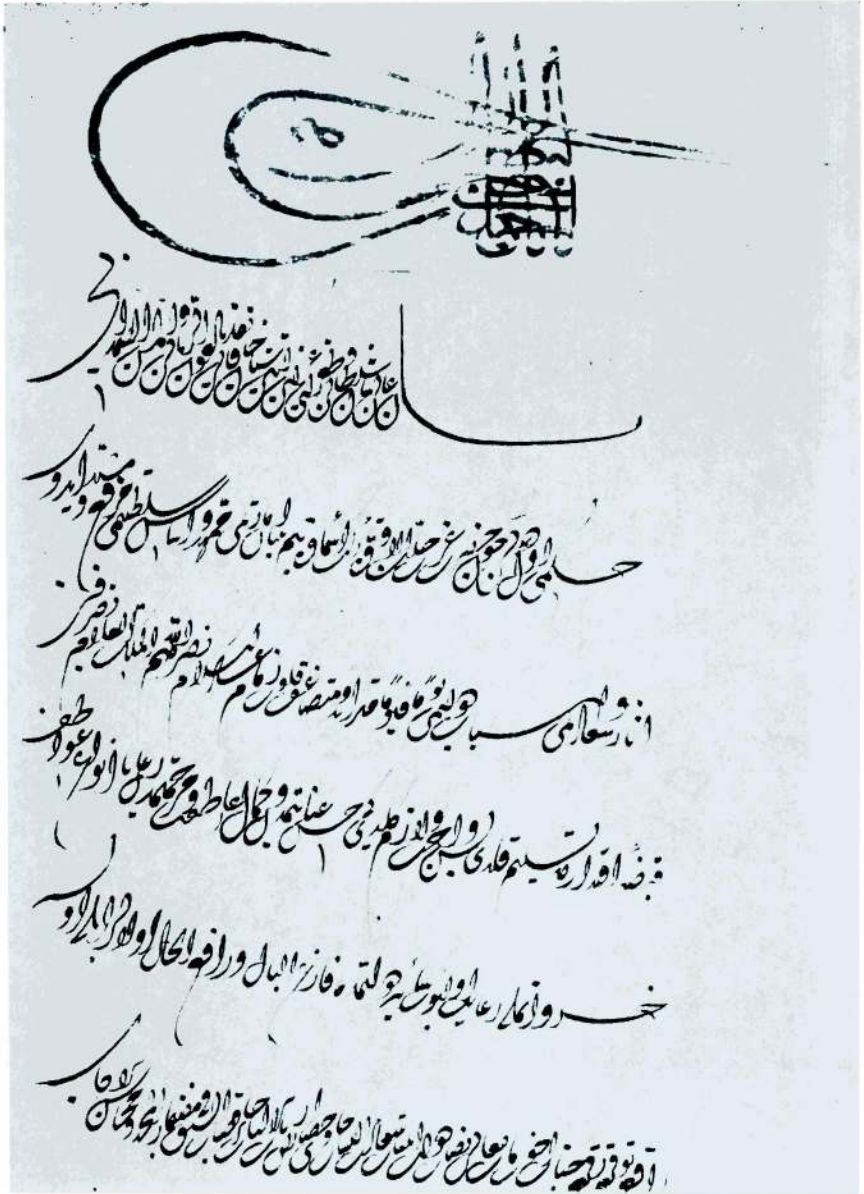
غریبوز سخاغن رعایت تفرق ایدن عسکری
علین لرین درگاه عالیله متفرقه ایله ترقی
عنایت بیورله

محمد کبیری مرهوب بند لرینه سکا لوق
عنایت بیورله

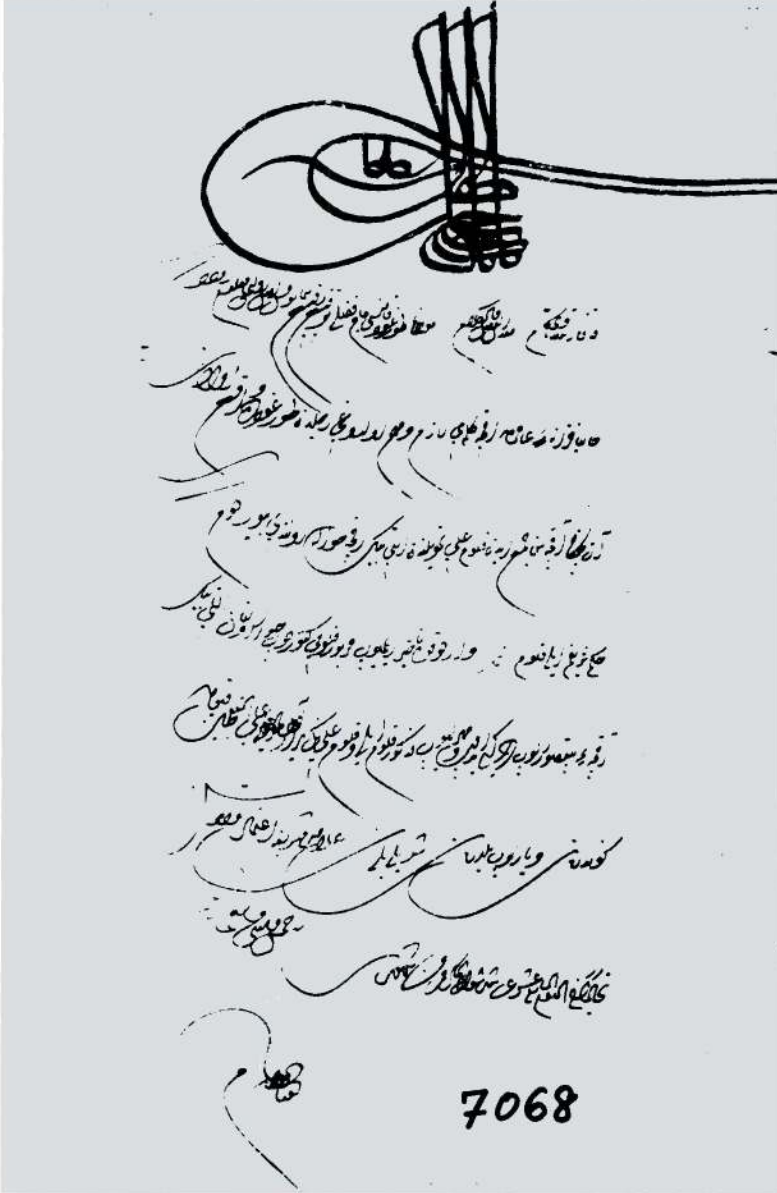
سکون سخاغن رعایت تفرق ایدن دولت یاز
مده لرینه ترقی اولدی عنایت بیورله

2142

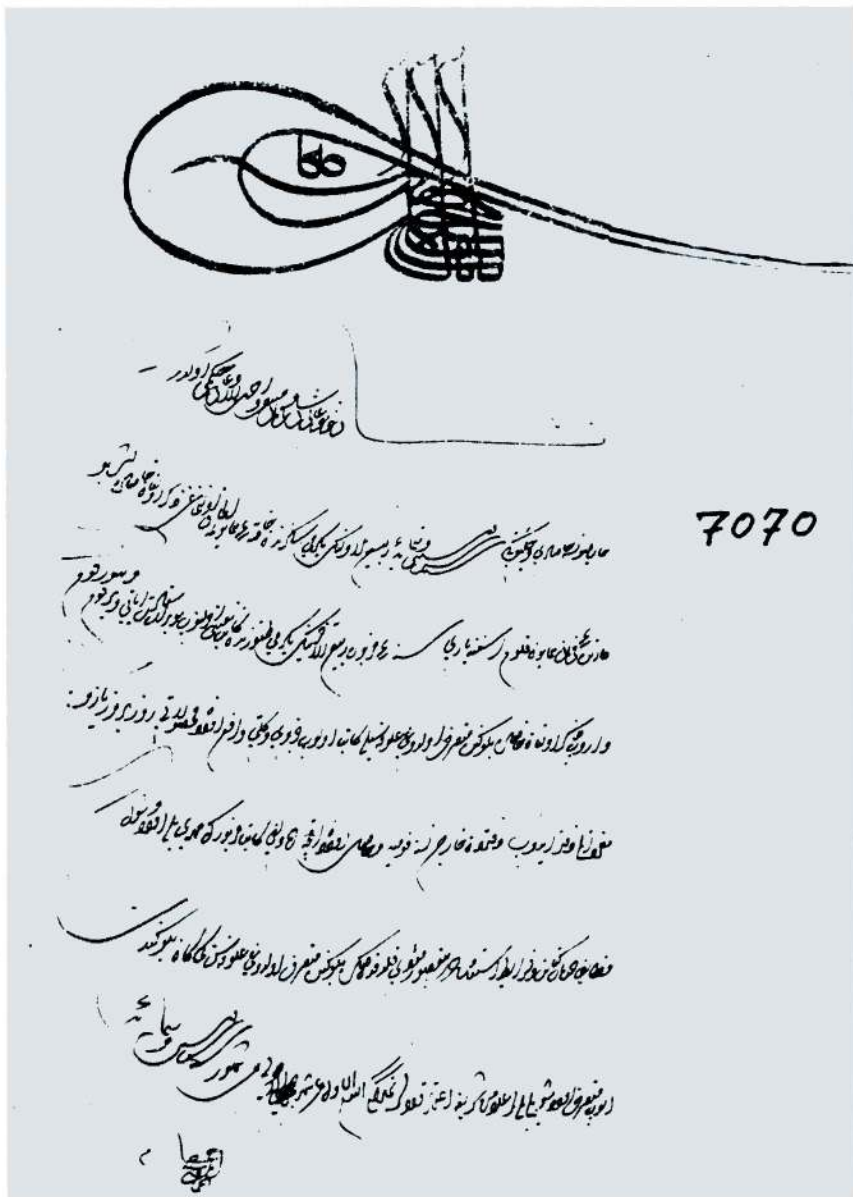

Res. 6 — Şehzade Ahmed bin Bayazid'in Anadolu'da hükümdarlığını ilan ettiği sırada Kayseri sancağının beşkere yüzbin akçe ile Süleyman Beve tevcih edildiğine dair 918 Zilkade tarihi Beratı (Topkapı Arşivi No. 6396)

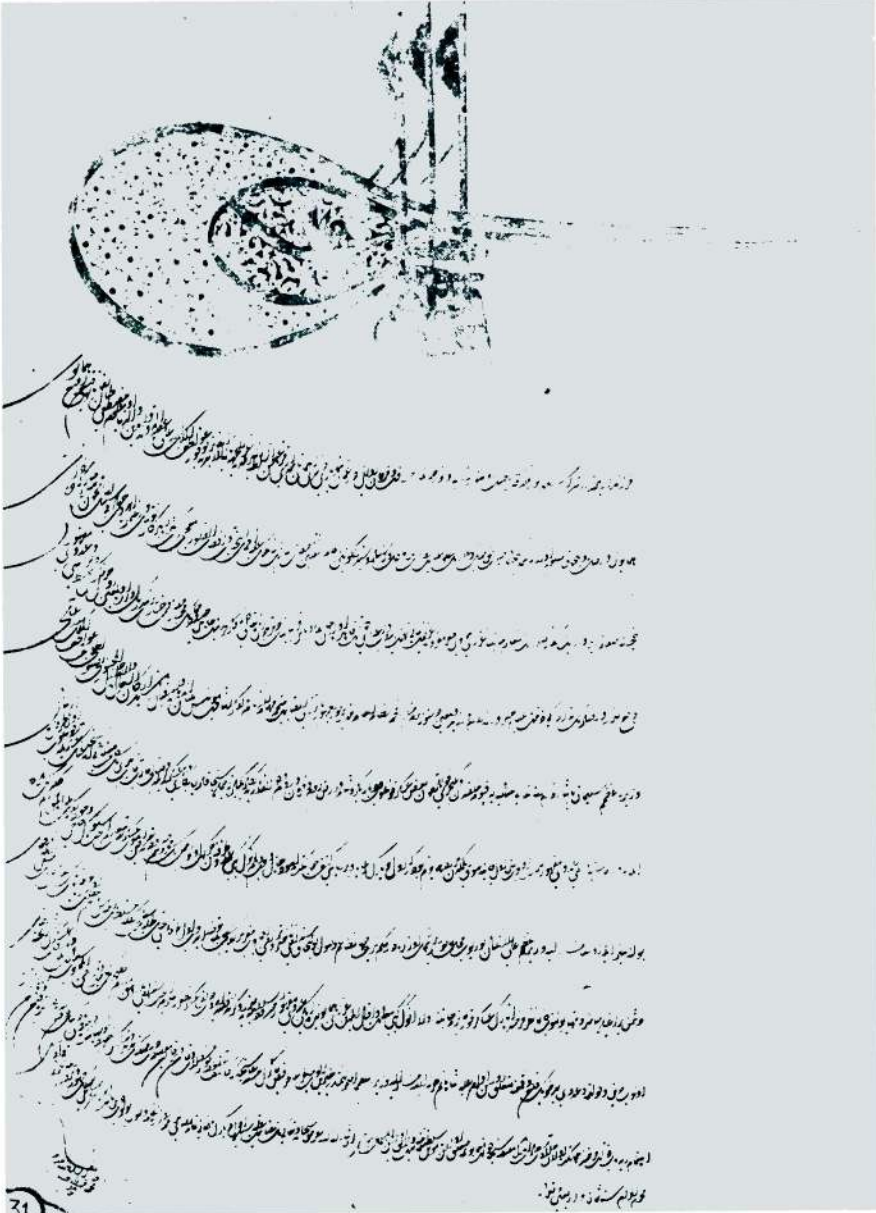

Res. 7 — Kütahya valisi Şehzade Bayazid'in Atçeken akçesinden ellibin akçenin gönderilmesi hakkında Turgut Kadısına 965 H. 1557 M. tarihli fermanı (No. 7068)

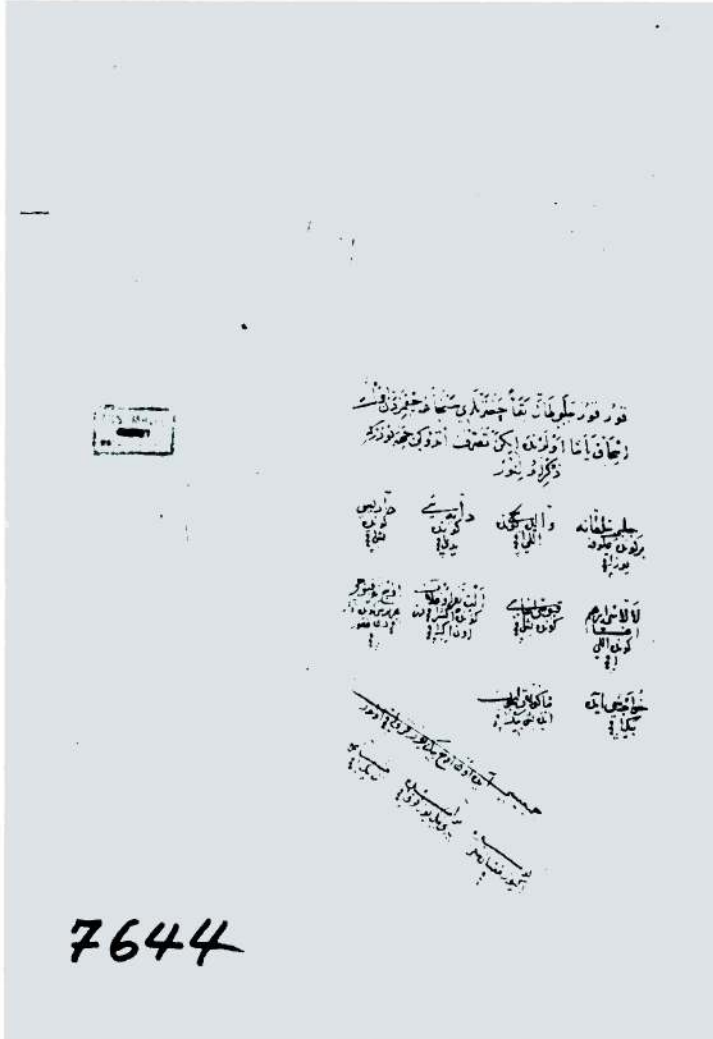

Res. 8 — Amasya valisi Kanuni'nin oğlu Şhzade Bayazid'in 966 H. 1558 M. tarihli fermanı (No. 7070)

Res. 9 — Sultan Süleyman'ın oğlu Mustafa'nın Saruhan (Manisa)'dan Amasya valiliğine nakli hakkında 948 Muharrem 1541 Nisan tarihli ferman

Res. 10 — Şehzade Korkut'un sancağa çıkmadan önce kendisine, valdesine ve maiyetindekilere verilen gündelik ve aylıklar (Topkapı Arşivi 7644)

تتميزو بر نور جلوبهال بقا
في سنة ١٠٠٠

مان و سارو سانه ذوا عده سبال لحنه نور و سارو
مالا بقا حصار لته و بر لته بر عده ذكرو لته نور

اقزواد المني
اون سبب بکه نسر بکه سحر بکه طاس و سارو
اون سبب

بر اکره و سارو
اقزواد سارو
اون سبب بکه نسر بکه سحر بکه طاس و سارو
اون سبب

اقزواد المني
اون سبب بکه نسر بکه سحر بکه طاس و سارو
اون سبب

اقزواد المني
اون سبب بکه نسر بکه سحر بکه طاس و سارو
اون سبب

اقزواد المني
اون سبب بکه نسر بکه سحر بکه طاس و سارو
اون سبب

اقزواد المني
اون سبب بکه نسر بکه سحر بکه طاس و سارو
اون سبب

اقزواد المني
اون سبب بکه نسر بکه سحر بکه طاس و سارو
اون سبب

اقزواد المني
اون سبب بکه نسر بکه سحر بکه طاس و سارو
اون سبب

اقزواد المني
اون سبب بکه نسر بکه سحر بکه طاس و سارو
اون سبب

اقزواد المني
اون سبب بکه نسر بکه سحر بکه طاس و سارو
اون سبب

اقزواد المني
اون سبب بکه نسر بکه سحر بکه طاس و سارو
اون سبب

7644

ساده نوب پادشاه ما لپناه حضرتي سادت و اقباله الله كفاه و احوال اولادك
برقطه علم بائي و كبري ذراع جفته تافته و يرانشور الوان في و در كبر
ربيع الاخر ١١٥٠ هـ

رحم و مغفوله سلطان عثمان بن سلطان عيشاه حضرتي كاتر بخيال اولاده كوتيدان
يلدر الوان في ثاني ذي القعدة ١١٢٠ هـ

نقله برقطه اسكوفه زل بر كبر
ديان قوع ايله قزويني برنوب
جوه اكن غزوينه منسوب كبر

خيه غزوينه و دوحوي
قزويني ساده بابطاز ككاه
نوبكي ساده برنوب
دوله عن ككاه منسوب
جانته قزويني
نوب
مير اخري غزوينه
قزويني ساده بابطاز
ككاه قزويني ساده و در كاه
نوب

مير اخري غزوينه قزويني
ساده باجوه و مور و در كاه
نوب
شوره
مير اخري
اون نوب
غزوينه قزويني
قزويني ساده
قزويني ساده
نوب

ككاه كوزي
بوش طات
قذيه شسته
بوش طات
بشور
الاق طات
عبا و اكي قطعه
برين قذيه و منسوب كبر
قزويني و برين قذيه
نوب

نخاي و اولاده منسوب كبر
قزويني برقطه
قالجهار من
اوتوز قطعه
اكي برقطه
برين كوش
قزويني
نوب

Res. 12 — Şhzade Osman'a Çankırı sancak beyliğine çıkarken verilen eşya listesi (Topkapı Arşivi 6510)

ادانی غامر

اوزقلمه بکروقطه بکروقطه بکروقطه اوج قلمه اوج قلمه
سبج تیبی صحن طاس قزغان حرف

کفتکروکجه
الوقلمه

حیمه

اوتوزخیزلی بکروخیزلی بکروخیزلی مطبخ اکی باشلی

سراج خانه اکی باشلی صدقادی بکرو سکر ابرینراوردوزخیزلی
خیزلی اکی حجت اکی

سایبان منقش مرابده قزخیزلی سکن باشلی
بر بر اوتاق

ناکولا

برنج بترمد عمل قزقصار روزغن ساده
بق ققطار

6510

مرحوم زیدک والده لاله دندردار
اوز بک نقدالمه
میراخوی غورکاید
قزوی اما
اکی نام

تلفاتیقہ برقطه اسکوفیل بریک جوداکن برتویو مناجیب کنگر
ویاض توح الیہ قزوینکی برتوب

جبہ عن قدیمه د دوخوی دوله عن کتباء مذهب دیراخوری عن قدیمه
قزوینکی ساده باطراز کتباء جائتہ فرنگ قزوینکی ساده باطراز
فرنگی ساده برتوب کتباء فرنگی ساده و دکله نہ برتوب

میراخوری عن قدیمه فرنگی قزوینی مشترکہ
ساده باجوہ عن من و دکله میراخوری
نہ برتوب اوز قتب
عقدیمه فرنگی قزوینی
کتبا فرنگی قزوینی
اوز قتب

کتبا و کوزی قویہ برشته بشوری عبا و کتبا
بش طاف برتوب الیاق طاف برتوب قدیمه مذهب کنگر
کتبا و کوزی قویہ برشته بشوری عبا و کتبا
بش طاف برتوب الیاق طاف برتوب قدیمه مذهب کنگر

کتاب برتوب و نہ مذهب کنگر قابضہ عن من اک برقطه
قزوینکی برقطه اوتوز قطه برتوب کنگر درزی
منقش مذهب قابلی

بسنطه اوایات برقطه قلیع التوت برکتی التوت بندیل
برقطه کنگر درقطه بندیل و کماز درتھا
نظمی کنگر ساده کتی حفت

کنگر بندیل برقطه اک برقطه کنگر بندیل ناتمہ برحفتہ
قوتاز برودغان برتوب ذراع کنگر بندیل

ارج طویلہ برقطار قاتر بیو قطار اولی
ات دوه دوه کنگر بندیل شمدان کنگر
برتوب

6510

2699

الحان مصطفیٰ طالع بنام حضرت ملینہ و برین سیب درکہ ذکر اولیاد
 عدد دت بوزیک لقه تشریح اندرز لیک مکمل ابدا
 برقیضه برقطعه

چونها و سقراط
 بش قطعه
 قومی مد
 آکی قد موج

اوی بی نقش
 سخی حمدان کچمه مع
 آکی آکی

قوت
 آید نقش

زخیر صا و جامه

جامه میرا خوری
 بش توب

عن قدینه و جانہ و روکی و خوبی
 عن قدینه و دو خوبی و روکی
 سادہ ابطانہ و اطلس
 کما و روکی سادہ ابطانہ و زر
 زر مشتمک
 بر توب

عن زر
 برقطعه
 در تیز و دریم
 عن نقشین
 درت قطعه
 ک نصیر سن قطعه
 ک نصیر سن قطعه
 ک نصیر سن قطعه
 ک نصیر سن قطعه

عیالی عن قدینه و
 ترکی و سادہ
 آکی قطعه

اراقها و خیمها و عنین

عقسانرا غلو
 آکی قطعه افاق
 جار داف

منقش سالیان
 آکی قطعه

عن سر اس زدی ابطانہ و
 اطلس و روکی
 وج توب

طلعت عن قدینه و بروسه
 دن بش توب

چاقمه
 بش توب

نابک
 بش توب

لاجه
 بش توب

بیمه و دو خوبی
 مدقش مدقش
 ک حاق

جلس روکی
 مدقش مدقش
 وج حاق

قدینه و جانہ و
 مدقش بروسه
 بش حاق

بک بروسه
 مدقش
 بش حاق

قدینه و رشنه
 بش حاق

شورج
 دن بش حاق

دیوان شاه چادری
 آکی قطعه
 برنقش سی برنقش حاق
 دوز خزینہ لو آکره نقی خزینہ لو

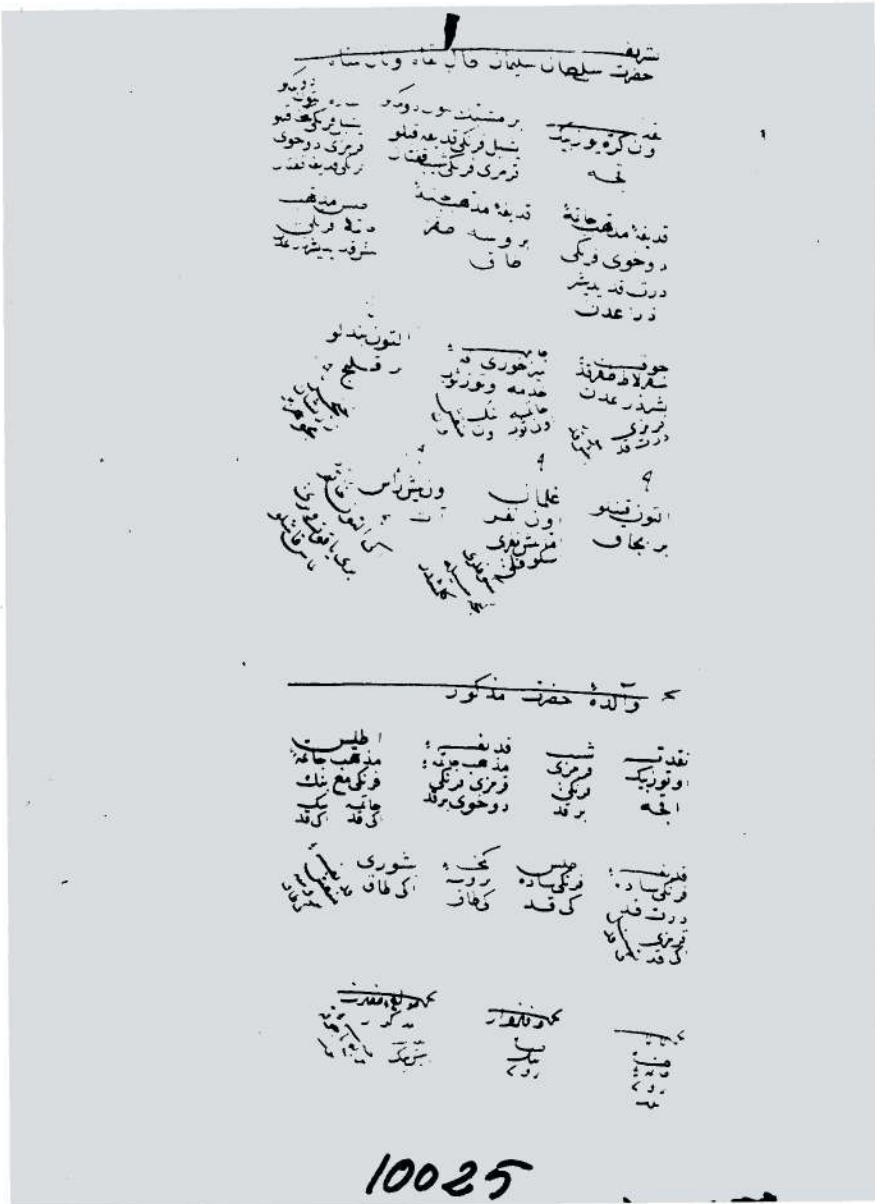
بکرم الخی خزینہ لو برقطعه
 باش چادری

بکرم نقش خزینہ لو
 آکی قطعه کلار
 چادری

بکرمیش خزینہ لو آکی قطعه
 نخزینہ چادری

Res. 15 — Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa'ya sancağa çıkarken verilen eşya listesi (Topkapı Arşivi 2699)

Res. 17 — Şehzade Süleyman'a sancağa çıkarken verilen eşya listesi

جامعہ		جامعہ	
محمد زید عبدلہ	علی ولد الیاس عبدلہ	مصوب ولد عبدلہ	شہزادہ اسماعیل محمد علی محمد یونس مغویسین واقع اولان قیوسی جلوسد کہ دکر و مو۔
جامعہ اعیان وغیرہ			
بیرم عاشق	نور ولد اسکندر	شہزادہ عبدلہ	مولانا سعید خواجہ علی
علی عاشق	فہاد ولد عبدلہ	محمد زید محمد یونس عبدلہ	محمد زید قیوسی اونوز
عابد محمد	سینا ولد عبدلہ	احمد زید تاجی	فاسم بک سپاہی اغانی بکری
جامعہ شاہان			
اباس ولد الیاس	پیری ولد عبدلہ	یعقوب خیش عابدل	قور بک چاوتی بکری
جعفر ولد عبدلہ	یوسف ولد عبدلہ	ابراہیم حضر	نور بک دیوان بکری
حسن ولد عبدلہ	فروغ ولد عبدلہ	حسن زید عبدلہ	محمد ہادر ممتازی ادیب
یونس زید عبدلہ	ابراہیم ولد مزید	محمد زید عبدلہ	محمد زید ادیب
جامعہ الیقا			
حسن کمال	غودی ابراہیم طیغاش بکری	نقشبندی طیغاش بکری	طبیب مؤذن ون
جامعہ			
محمد زید			

Res. 18 — Kanuni'nin oğlu Şehzade Mehmet'in
949 H. 1542 deki maiyyeti

Sancağa çıkarılan şehzade ile valdesine ve hocasına Pâdişah tarafından ihsanlar verilir, şehzadeye maaş olarak has tayin olunup mesarifine oradan sarf ederdi. Maiyyetine tayin olunan memur ve ve askerlerin de tahsisatları vardı.

Şehzade duruma göre Sancağa çıkarken ya doğrudan doğruya Saraydan çıkarak merasimle sancağına gönderilir veyahut Vezir-i âzamanın sarayına misafir edilerek oradan sancağa giderdi.

Çelebi Sultanlar teşrifat olarak başlarına altun üsküf giyerler, kızıl tûğ takarlardı. Ak börtükleri arkalıksızdı. Bunlardan başka aşağıda listelerinde görüleceği üzere çeşitli elbise, kürk, kaftan, ipekli kumaşlar ve miktarı yazılı mutfak levazımı, hayvan takımları, at, katur, deve ve maiyyet hademeleri.

* * *

Çelebi Sultanlar kalabalık olarak sancaklarına daimi olarak kalmak üzere gittikleri için şehre kasabaların içinde değil, şehrin kenarındaki kendilerinin çadırılı mekânlarında otururlardı. Çadır yerine bazen ahşap binalar yaparlardı; fakat esas Sancak Beyi maiyyeti çadır adedi ve çadır istiabı üzere tertip edilmişti.

Pâdişah sefere gittiği zaman Çelebi Sultan olan oğlunu götürmezse anı icabına göre ya memleketin tamamının veyahut ehemmiyetli bir kısım mıntakanın muhafazasına bırakırdı. Oğulları birden ziyade ise Vali olan oğullarını kendi sancaklarının dışındaki sancakların da isimlerini zikrederek bırakırdı. Meselâ (Tabakat'ül-memalik). in kaydına göre Kanunî Sultan Süleyman 945 H. 1538 M. de *Karaboğdan* seferine giderken Manisa Sancak Beyi olan büyük oğlu Sultan Mustafa'yı Saruhan'dan başka Aydın vesair o tarafların muhafazasına memur etmiştir.

* * *

Sancak Beyi olan Şehzadeler casuslar vasıtasıyla buldukları memleketin hududundaki komşu devletin ahvalinden aldıkları haberleri devlet merkezine divan-ı hümayun'a arzederlerdi. Meselâ İkinci Bayezid'in oğlu Amasya Valisi Sultan Ahmed'in oğlu *Karahisar* Sancak Beyi Murad, *Hazret-i Paşayûn-ı İzâm* başlığıyla divana gönderdiği arızasında *Arabkir* Beyi Seydî Ahmed Bey'in pâdişaha sadakatinden ve *Tebriz*'den gelen âdemlerinden aldığı habere göre

Horasan hükümdarı Timûrilerden (Sultan Hüseyin Baykara).nın vefat edüp Akkoyunlu hükümdarı Yakup Han'ın *Horasan*'ı zaptetmek istediğinden ve Yakup Han'ın Osmanlı devletiyle dostluğu kemalde olduğundan ve Haleb'den âdemleri gelüp Memlûk Sulta'nın *Uzun Özbek*'i zehirlettiğinin haber alındığından haber vermiştir¹.

Konya Valisi İkinci Bayezid'in oğlu Şehinşah tarafından (*Huzur-ı Pâşâyân-ı İzâm ve Lalayân-ı Fiham*) başlığıyla Divan-ı hümayûna gönderilen mektupda Dulkadır oğlu Alâü'd-devle Bey'in Mısır'da memlûk hükümdarı yanında bulunan kardeşi Abdürrezzak Bey'in, Ramazan oğullarından *Develi Karahisar* Subaşı Kanbay Bey'e mektup gönderüp anın da mektubu kendisine (Şehinşaha) getirdiği ve bunda memlûklerin Alâü'd-devle Bey ahvaline dair malûmat olduğu ve Abdürrezzak Bey'e dirlik hususu ve saireden bahsedilmekte ve yapılacak işlerin ve Ramazan Oğlu Nâsır Bey'e güler yüz gösterilüp vaitlerde bulunulmasının muvafık olacağı vesaire hakkında Şehinşâh'ın pençesiyle (Muhibb-i bi iştibah Şehinşah) yazılı mektup².

Çelebi Sultan'lar muhaberelelerini divan-ı hümayûnla yaparlar, istekleri o vasıta ile arzolunup Pâdişahın iradesi yani müsaadesi istenirdi. Şehzade doğrudan doğruya maruzatta bulunacak ise arızasının sonuna (bende) yahut (Abd'ül-fakir) veya (Abd'ül-hakir) ibaresini yazardı.

Divanda vezir-i âzam ve divan âzalarına gönderdiği tahriratın başına:

(Huzur-u Pâşâyân-ı izam ve Lalayân-ı fiham) yahut (Hazret-i Pâşâyân-ı izam edamullahü maalihim) veya (Hazret-i Pâşâyân-ı izam şeyyedallahü erkân devletühüm ilâ yevmi'l-kıyam) ve buna benzer ibareler yazup sonunda da pençe veya imzasız olarak (Muhibb-i bi iştibah Şehinşah) veya (Muhibb-ül-müştak Korkud) ve bu tarzda ibare ile imzalarlardı.

Çelebi Sultanlar bazı tevcihatı pençeli emirleriyle yaptıkları gibi bazı mühim tayinleri de tûğralı fermanlariyle yapmış-

¹ Topkapı Sarayı Arşivi 5814/1 Şehzade Murad'ın Divana arızasından. mektupta adı geçen uzun Özbek, 1489 da Memlûklerle olan muharebede Osmanlıları mağlûb eden Memlûk ordusu kumandanı olan Atabek Emir Özbek idi.

² Topkapı Sarayı Arşivi No. 6335.

lardır. Bizzat hükümdar divanı tevcihatındaki tarzda tûğralı fermanları, buhranlı zamanlarda Sancak Beyi Şehzadelerin devlet merkezleriyle aralarının bozulduğu veya memlekette bir gayrı tabilliğin devamı esnasında çekildiği görülüyor. Bu hususta Sancağının nakli nedeniyle babasına gücenen *Kütahya* Sancak Beyi Şehzade Bayezid'in *Turgud* Kadısına gönderdiği 965 Şevval 1558 Temmuz tarihli fermanda akçeye ihtiyaç sebebiyle at çeken akçesinden altı bin akçenin, göndermiş olduğu Mehmed'e teslim edilmesi emir olunmuştur³.

Yine Şehzade Bayezid'in Amasya Valisi iken muhalif tavır alması sırasında *Sonisa* Haslar ile Çeltikinin hassai hümayuna ilhak olunmasından dolayı bu haslara kulu İsfendiyar'ı tayin ederek eline berat verdiği dair 966 Ce. 1558 Mart tarihli nişan-ı hümayun vardı¹.

Çelebi Sultanların ya hilkatleri ve yaşları icabı veya tecrübesiz olmaları, kanunlara karşı riayetleri ve mizaçlarından dolayı sert ve yumuşak ve otoriter olup olmamaları yüzünden babalarının sevgisini kazandığı veya kaybettikleri ve bu hususlarda validelerinin tesirleri görülmektedir.

Fatih Sultan Mehmed, büyük oğlu Bayezid'i sevmediği gibi, Bayezid de babasına karşı çeşitli sebeplerle muğberdi. Bundan dolayı Sultan Mehmed, küçük oğlu Konya Valisi Cem Sultan'ı severdi, bununla beraber tertip ettirdiği kanunnâmede şehzadelerin elkabını misal getirirken Cem'den bahsetmiştir.

Gerçi kanunnâmede saltanata geçen şehzade kardeşlerini öldürür diye açık madde konmuş ise de zımnem Cem Sultanın tercih edildiği imâ olunarak kendisinin halefi için açık kapı bırakılmış ve bunun halli de Cem Sultanı seven vezir-i âzam Karamanî Mehmed Paşa'nın tedbir ve kiyasetine havale edilmiştir.

Buna karşı babasının durumunu hisseden ve haber alan *Amasya* Valisi Bayezid de el altından Ocaklı yani Yeniçeriler vasıtasıyla tertibat alarak tarihce malûm şekilde *İstanbul* Muhafızı İshak Paşa vasıtasıyla hükümdarlığı elde etmiştir (886 H. 1481 M).

Sultan İkinci Bayezid, son senelerinde hayatta kalan yaş srasıyla Ahmed ve Selim adlarındaki oğullarından munis ve baba-

³ Topkapı Sarayı Arşivi No. 7068.

¹ Topkapı Sarayı vesikaları No. 7070.

sına çok mutî' olan *Amasya* Valisi Ahmed'i tercih etmişti. Vezir-i âzam Hadım Ali Paşa buna hazırlanmış ise de hilkaten asabî ve sert olan fakat kafası işleyen, cevval ve atılgan küçük oğlu Selim, babasına karşı çıkararak yeniçerilerin direnmesiyle Sultan Bayezid, sevgili oğlu Sultan Ahmed'den vazgeçerek küçük oğlu Selim'i hükümdar yapmağa mecbur olmuştur (918) 1512 M.).

* * *

Kanunî Sultan Süleyman sevgili zevcesi Hurrem Sultan'dan doğan Mehmed, Selim, Bayezid, Cihangir adlarındaki oğullarından Mehmed'den sonra zevcesinin tesiri de dahil olarak Bayezid'i severdi. Hurrem Sultan pek hareketli, ateşli, cömerd, şair ve ince ruhlu olan bu sevgili oğlunu babasından sonra hükümdar yapmak için önde bulunan, validesi ayrı olan otuz dokuz yaşındaki *Amasya* Valisi Şehzade Mustafa'yı ortadan kaldırdı ise de kendisi de çok yaşamıyarak vefat ettiğinden validesinin himayesi sayesinde bir dediği iki olmayan, her dediğini yaptıran Bayezid valdesinin ölümüyle desteksiz kaldı ve babasından sonra hükümdar olmak ümidi kalmadı. Tarihce malûm olduğu üzere büyük biraderi Selim ile çarpıştı, babasına karşı geldi, davayı kaybetti. *İran*'a kaçarak orada çocuklarıyla beraber hayatına son verildi.

Görülen vesikaların tetkikinden anlaşılacağı üzere Eyalet Valisi şehzadeler bir iş veya tayin hakkında divan-ı hümayûna yazdıkları muharreratta icrasını rica ederler, yazdıklarının nazarı dikkate alınmasını yumuşak, okşayıcı kelimelerle talep ederlerdi. Şehzade Bayezid ise Validesinin tesiri ve hükümdarlığa geleceği ümid-i kavisiyle istediğini emredercesine ister ve yaptırırdı. Anın isteğine karşı divandaki vezirlerden hiç birisi muhalefet edemezdi. Validesinin sağlığında Divandan istediği tayinlerden bir nümune¹:

Sâbika besperim sancağı beyi olan Mehmed bendelerine Belgrad sancağı veyahut kendinün eski sancağı inayet buyrula.

Köstendil sancağında zeametten kasr-ı yed eden Ali bendelerine terakki inayet buyrula.

Sipahi oğlanlarından kırk dördüncü bölükte İbrahim Hâzin bendelerine Çaşnigirlik inayet buyrula.

Hüseyin der sipahi oğlanlarından mezbur bendeye elli akçe ile müteferrikalık inayet buyrula.

¹ Topkapı Sarayı arşivi (2142). Bu vesikanın altında Şehzade Bayezid'in tuğralı beyzî zat mührü vardır.

Zuamâdan merhum yeşilce Mehmed oğlu Arslan bendelerine terakki inayet buyrula.

Ağrıboz sancağında zeamet tasarruf eden askeri Ali bendelerine dergâh-ı âlîde müteferrikalık ile terakki inayet buyrula.

Üsküp Sancağında timar tasarruf eden devletyâr bendelerine terakki olması inayet buyrula.

Kasım uzun silâhdarlar cemaatinden. mezkûr bendelerine sipahi oğlanlık inayet buyrula.

Mehmed veled-i Ferhad sol bölük ulûfecilerinden. mezkûr bendelerine beş akçe terakki ile sipahi oğlanlığı inayet buyrula.

Hasan bin Mehmed yeniçeri seksen altıncı bölükte. mezkûr bendelerine sekbanlık inayet buyrula.

Çelebi Sultanlar buldukları Sancakta tevcihat yaptıkları zaman bunu devlet merkezine bildirerek tayinleri kabul edildiği takdirde esas kütükte tashihat yapılırdı. Bunun için Çelebi sultanların maiyyetlerinde küçük bir nişancı maiyyeti bulunurdu.

Yukarıda söylediğimiz gibi Çelebi Sultanlar herhangi bir maslahat hakkında isteklerini divan-ı hümayûna arz ederler ve kendilerine oradan cevap verilirdi: O hususta bir validen farkları yoktu. Şehzadelerin istekleri Pâdişaha arz olunmak âdet olduğundan pâdişahın vereceği emre göre hareket olunurdu. Çelebi sultanların isteklerinin kabulü vezir-i âzamın kudret ve nüfuzuna göre değişirdi. Eğer vezir-i âzam Pâdişaha hulûl etmiş, anın itimadını kazanmış ise bazen şehzadenin arzusu kabul olunmazdı. Antalya'da Çelebi Sultan bulunan Korkud'un kendisine evvelce verilen hasları vezir-i âzam Hadım Ali Paşa'nın, Pâdişahdan istirhamı üzerine Ali Paşa'ya verilmiş ve bu yüzden Korkud'un isteği red olduğundan Ali Paşa ile araları açılmıştı. Kanunî Sultan Süleyman'ın büyük oğlu Sultan Mustafa, vezir-i âzam Makbul İbrahim Paşa'nın kudret ve nüfuzunu anladığından isteklerini rica yoluyla muvaffakiyetle yürütmüştü.

Çelebi Sultanların buldukları sancak merkezindeki şehirler halkının, bunların durumlarından memnun olup olmadıklarını bilmemekle beraber kasaba haricinde çadırlarda oturan bekâr maiyyetin tek durmayarak şehir halkının rahatını kaçıracaklarını tahmin etmek güç değildir. Bu hususta harice çıkacak şikâyetlere meydan verilmenden örtbas edildiği gizlenemeyecek derecede yaygın olanlar mahallî kadısı veya âyanı taraflarından devlet merkezine veya daha yakın

bir yere bildiriliyordu. Nitekim İkinci Bayezid zamanında *Kastamonu*'da bir hâdisenin ne suretle şikâyeti mücip olduğunu daha yukarıda suretini koyduğumuz vesikada gösterdik.

Şehzadelerin Kol Kumandanlıkları, Ordu ile Sefere Hareketleri:

Bir harp vukuunda sancaklarda bulunan şehzadeler (*Çelebi Sultanlar*) yaşlarına göre pâdişahın emriyle sefere giderler ve muharebede ordunun cenahlarında (sağ, sol kollarında) ve ard kumandanlıklarında bulunurlardı.

1389 daki Kosova meydan muharebesinde Osmanlı ordusunun merkez (Orta) kolunda Sultan Murad-ı Hüdavendigâr, sağ kolda büyük oğlu Yıldırım Bayezid, sol kolda küçük oğlu Yakup Bey kumandan olarak bulunmuşlardı.

878 H. 1373 M. deki Otlukbeli muharebesinde merkezde Fatih Sultan Mehmed, sağ kolda Amasya Valisi Bayezid ve sol kolda Karaman Valisi Mustafa bulunmuşlardır.

Bundan sonraki Osmanlı seferlerinde kol kumandanı olarak Osmanlı şehzâdeleri bulunmamıştır. İkinci Bayezid ilk seferlerine küçük şehzadelerini tabii götürmemiş, sonradan kendisi de bizzat seferi terkettiğinden sekiz şehzadesinden Amasya Valisi Şehzade Ahmed, Şahkulu isyanında vezir-i âzam Hadım Ali Paşa'ya yardım etmek üzere kendisi ve oğulları faaliyette bulunmuşlar ise de diğer şehzadelerden hiç birisi kol kumandanı olmamışlardır.

Yavuz Sultan Selim'in bir şehzadesi olduğundan babasının seferlerinde ana vekâlet etmiştir. Kanunî Sultan Süleyman'ın sonradan şehzadeleri yetişmiş ise de ya *Çelebi Sultan* olarak sancaklara çıkarılmış veya sefere gelseler bile bir kola tayin edilmemişlerdir. Meselâ Sultan Süleyman'ın 945 H. 1538 M. deki *Karaboğdan* seferinde oğullarından Mustafa, *Saruhan* (Manisa) Sancak Beyi olup diğer oğullarından yaşları müsait olan Mehmed ile Selim'i beraberinde ve maiyyetinde sefere götürmüştür. Sultan Süleyman'ın 948 H. 1541 M. de Macaristan seferinde maiyyetinde oğullarından Selim ile on altı yaşında bulunan Bayezid bulunmuşlardır. *Manisa* Valisi şehzade Mehmed'in vefatı üzerine, şehzade Selim *Manisa* Sancak Beyliğine tayin edilmiştir. Takriben 950 H. 1543 M. de şehzade Bayezid *Konya* Sancak Beyliğine gönderilmiştir. Süleyman'ın 955

H. 1548 M. İran seferinde *Seyitgazi* mevkiinde kendisini karşılayan *Saruhan* Valisi Selim, Rumeli'nin muhafazası için *Edirne*'ye gönderilmiştir. Aynı seferde pâdişah *Akşehir*'e gelince *Konya* Valisi Bayezid ve *Sivas*'a geldiği zaman *Amasya* Valisi şehzade Mustafa karşılayup el öpmüşlerdir.

Sultan Süleyman'ın 960 Ramazandaki (1553 Ağustos) seferinde *Karaman* valisi Bayezid, Rumeli muhafazasına gönderilerek şehzade Selim orduda maiyeti kuvvetleriyle beraber bulunmuştur.

Şehzade Elkabı:

Pâdişah tarafından şehzadelere gönderilen fermanlardaki elkab birbirine benzememekle beraber Pâdişahın oğluna karşı sevgisini gösterir veyahut ana vereceği bir hizmet dolayısıyla gururunu okşayacak derecede tumtraklı olmasını isterdi; sade ve tabii kelimeler ile yazılan elkablar da vardı.

Şehzadenin hükümdara verdiği cevap son derece mütevaziâne olup sonunda (bende), (kulun) tabirleriyle imzalanırdı.

Devlet erkânı, vezir-i âzam ve sairleri tarafından şehzadelere yazılan mektuplar, hükümdara yazılan gibi hemen aynı tertibi muhafaza ederdi. Şehzadenin istekleri red edilecek olsa bile bunun neden mümkün olmadığı delilleriyle hürmetkârâne kendisine arz edilirdi.

Şehzadelere pâdişah tarafından yazılan fermanlar anlara ne suretle hitap edileceği tesbit olunmuştur. Fatih Sultan Mehmed'in kanunnâmesinde numune olarak gösterilen Şehzade Cem Sultan alkabı şöyledir¹.

Ferzend-i ercümend-i es'ad-ü emced varis-i mülk-ü Süleymanî nur-ı hadaka-i sultanî tâc-ı rü'usü's-salâtîn sahib-ü'l-izzü ve't-temkîn mahz-ı lütfullahî'l-kiram oğlum Sultan Cem edamullahü bekahü

Kanunî Sultan Süleyman tarafından *Manisa*'dan alınıp *Amasya*'ya nakledilmesi dolayısıyla şehzade Mustafa'ya gönderilmiş olan ferman-da şöyle deniliyor²:

Ferzend-i ercümend-i erşed-ü es'ad nur-ı hadaka-i saltanat ve kışver küşâ-yî ve nevver-i hadika-i hılâfet-ü ferman revayî der umman-ı şehruiyârî

¹ Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası s. 32.

² Topkapı Sarayı Arşivi 5221/5.

dürr-i isman-ı tâcdârî kurret-i uyu'nus-saltanat'is-sermediye izze ...'el-ebediyye . . . . . avatfû'l-melik'ül-â'lâ adüdüd عَضِد devletü ve'd-dîn oğlum *Mustafa tale bekah*

Fatih Sultan Mehmed tarafından Amasya Valisi Bayezid'e gönderilen fermanın elkabı¹:

Ferzend-i es'ad-ı erşed, ercümend nur-ı hadaka-i saltanat nevver-i hadika-i memleket nur'üd-devlet-i ve'd-dîn oğlum Bayezid tale bekah

Fatih Sultan Mehmed'in iki oğlu Bayezid ile Cem'e olan fermanlarında iki şehzadeye karşı olan sevgi görülüyor.

Çelebi Sultanların Yetişmiş Oğulları:

Çelebi Sultanın yetişmiş, on yaşını geçmiş oğulları varsa o çocuk da büyük babası olan pâdişahın müsaadesiyle küçük bir sancağa çıkarılarak devlet ve idare işlerine alıştırılır, kendisine teşrifat ve maiyyet hademesi verilirdi. İkinci Bayezid'in oğullarından Âlemşah'ın oğlu Osman 912 H. 1507 M. de *Çankırı* Sancak Beyi olmuş, bundan başka *Kastamonu* Valisi Şehzade Mahmud'un Orhan, Musa, Emirhan isimlerindeki üç oğlundan babaları Mahmud'un *Saruhan* (Manisa) sancağına tayini üzerine büyük oğlu Orhan babasından açılan *Kastamonu*'ya Musa da Sinop Sancak Beyliğine tayin edilmişlerdir.

Trabzon Valisi Selim'in oğlu Süleyman 915 H. 1509 M. de *Keefe* sancağına, *Amasya* valisi şehzade Ahmed'in oğullarından Osman ve Murad da büyük babaları İkinci Bayezid zamanında Sancak beyliği etmişlerdir. Yine İkinci Bayezid'in oğullarından Şehinşah'ın oğlu Mehmed *Beyşehir* sancak beyi bulunurken babası Şehinşah'ın 917 H. 1511 M. de vefatı üzerine anın yerine *Konya* Valiliğine tayin olunmuştur.

Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu *Manisa* Valisi İkinci Selim'in şehzadelğinde yetişen oğlu Murad, büyük babası zamanında *Akşehir* sancağına tayin olunup 968 H. 1560 M. de *Kütahya*'dan *Amasya*'ya nakledilen şehzade Bayezid'in yerine Selim'in *Kütahya*'ya tayin edilmesi üzerine şehzade Murad da babasından açılan *Manisa*'ya gönderilmiştir.

¹ Osmanlı Devletinin saray teşkilâtı s. 129.

Şehzade Sancakları:

Osmanlı Devletinin kuruluşu sırasında yerleşme plânı tekrarrür edinceye kadar pâdişah erkek oğullarının vali olarak bir vazifede oturmaları tabii mümkün değildi. Zaptedilen yerlerde yerleşmeye karar verilince yeni beylikte hizmet eden şehzadeler durumun icabına göre lüzum görülen mıntakalarda valilik suretiyle hudutlarda vazife almışlardır. Şehzade sancakları Anadolu beylerinden alınan ülkelerin merkezleri olan yerler olarak kabul edilmiştir.

Osmanlı Devleti Anadolu'da yayılışının icabına göre güney, doğu, batı yayılmalarında elde ettiği mühim şehir ve kasabalarda ihtiyaç üzerine birer mevkii üs yaparak kuvvetlendirmişler ve orada kendi şehzadelerinden birini vali yapmak suretiyle o mevkii ilhak ettiklerini göstermişlerdir.

Anadolu beylerinden alınan memleketlerdeki ilk sancak beyleri bu suretledir. Zorlukla elde edilen Karaman Oğulları Beyliği epi uzun bir müddet şehzade sancağı olarak kalmıştır.

Osmanlı Devleti Fatih Sultan Mehmed zamanında (1451-1481) iyice yerleşme düzenini aldıktan sonra esaslı olarak *Manisa* (Saruhan) *Amasya*, *Konya* Sancaklarından başka *Çelebi Sultan* Sancağı yoktu. Bu üç sancak da pâdişahın üç oğlunda idi. Bu arada *Kastamonu* Sancağı Cem Sultan için *Çelebi* Sancağı oldu ise de daha sonra Cem'in *Konya*'ya tayini üzerine İkinci Bayezid'in oğlu Mahmud'un tayinine kadar kapalı kalmıştı.

İkinci Bayezid zamanında *Kastamonu*, *Sinop*, *Muğla*, *Antalya*, *Çankırı*, *Kefe*, *Trabzon*, *Akşehir*, *Doğu Karahisar* büyük küçük şehzade sancağı olmuşlardır. Kanunî Sultan Süleyman zamanında şehzade Bayezid için *Kütahya* şehzade sancağı olup daha sonra ortaya sancak beyi olan İkinci Selim *Kütahya*'dan saltanata gelmiştir.

Daha sonra *Amasya* ve *Saruhan* sancaklarından *Amasya*, Şehzade Bayezid'in İran'a firarı üzerine 967 H. 1559 M. de *Çelebi Sultan* Sancaklığından çıkmış şehzade sancağı olarak yalnız *Manisa* (Saruhan) sancağı kalmıştır. 1003 H. 1594 M. de *Manisa* Sancak Beyi şehzade Mehmed'in hükümdar olması üzerine yetişkin şehzadesi olmadığından *Saruhan* şehzade sancağı da tarihe karışmıştır.

Şehzadelere Verilen Teşrifat:

Osmanlı tarihine ait belgeler ilk zamanlardan itibaren zaptedildiğine şüphe yok ise de, bunlardan vesika mahiyetinde ele geçmiş olanlarından bazılarında On Beşinci asır sonuyla On altıncı asırda tesadüf edilmektedir. Buda, devletin aşiret halinden tamamen çıkarak bütün muamelâtını kayıt ve tesbit etmiş olmağa başlamasından dolaydır. Bu nedenle Osmanlı şehzadelerinin on altıncı yüzyıl sonuna kadar devam eden sancağa çıkma belgelerinden Topkapı Sarayı arşivinde gördüğümüz bazılarının neşriyle fotoğraflarının aynen konmasını mukayese için uygun buldum: Şimdiye kadar görülen en eski sancağa çıkma teşrifat belgesi İkinci Bayezid'in oğlu Sultan Korkud'a ait olup tarihi 888 Zil-kade sonu 1483 Ocak'dır.

Bilindiği gibi Sultan Korkud İkinci Bayezid'in oğludur. 1467 veya 1469 da doğmuştur. Osmanlı sarayında büyük babası Fatih Sultan Mehmed'in yanında bulunurken büyük babasının vefatı üzerine, babası Amasya Valisi Bayezid hükümdar olarak *İstanbul*'a gelinceye kadar vukua gelen karışıklık ve isyanda muvakkaten hükümdar ilân edilmişti.

İkinci Bayezid, *İstanbul*'a gelerek biraderi Konya Valisi Cem Sultan ile yaptığı saltanat kavgasında Cem Sultanı firara mecbur ettikten sonra sarayda yanında bulunan Korkud'u sancak beyi yani *Çelebi Sultan* olarak Saruhan (Manisa) sancağına çıkarup validesi *Niğâr Hatunla* beraber şehirde vezir-i âzam İshak Paşa'nın sarayına misafir etmiş ve gerek vezir-i âzam sarayına çıkardığı gün ve gerek sancağına gönderdiği zaman listeleri aşağıda yazılı teşrifatı vermiş ve sonra da merasimle ve maiyyeti ile sancağına göndermiştir.

“Korkud Çelebi tâle bekah Hazretleri sancağa çıkmazdan evvel İshak Paşa evlerinde iken tasarruf ettiği cihet budur ki zikrolunur¹.

Çelebi Sultan'a bir günde ulufe Yüz akçe	Valdesi(ne) günde elli akçe	Dayesi günde yeddi akçe	Dadısı günde beş akçe
Lalası İbrahim Ağa günde elli akçe	Kapu ağası günde beş akçe	Altı nefer oğlana günde ikişerden on iki akçe	Üç nefer kapucu her biri günde üçer akçeden dokuz akçe

¹ Topkapı Sarayı Arşivi 7644/2.

Hocası ayda
Bin Akçe

Mekûlat için
ayda beşbin akçe

Cemisi ayda on üç bin yüz kırk akçe olur.

Günde
ikiyüz doksan sekiz
akçe

Bir ayda
yedi bin yüz kırk
akçe

Müşahere
altı bin
akçe

Semane ve semanine ve semanemie Zilkadesinin selhinde (1483 Ocak) Korkud Çelebi tale bekah hazretlerine verilen teşrifdir ki zikrolunur.

Yüz bin nakit akçe
Bir şip kırmızı firengi
duhoy kadifeden samur
kürküyle ve altun düğmesiyle

Altun üsküf kızıl börkiyle
ve ak tüğiyle
Bir cübbe kırmızı firengi
duhoy kadifeden vaşak
kürkiyle

Bir eğin çukası ağır
altunlu frengi kırmızı
kadifeden gümüşten
bir alem başı

Alem için Bursa
arşuniyle on dört
arşun tafta

Bir dolama kaftan
Bursanın altunlu çatma
kadifesinden

Bir emirahurî kaftan
kırmızı frengi duhoy
kadifeden altun düğme ile

Envadan kaftanlar otuz sağış

Emîr ahurî Bursa'nın
kırmızı kemhadan on kaftan

Hil'at yirmi adet
kırmızı kemhadan on adet

yekrenk kemhadan
on adet

Altunlu ibin Ermeni kırmızı kemha
kemhası Beş para onbeş para

iplik kadife
yirmi pare

pişuri yekrenk kemha
on pare otuz pare

Nihalî Bursanın
bir altun kadifesinden
Menemen
kalışeler
otuz adet

(Mükemmel eyerler (beş adet)
kaplama nakışile — altun nakışile
bir eyer dört adet

Gümüş avadanlığı

bir gümüş tepsi, Bir gümüş sini, bir el
gümüş şamdani bir gümüş leğençe,
bir gümüş ibrik

Istabl

üç tavile,
at

beş katar katır, on katar deve

Bakır Avandalığı

On sini — yirmi tepsi — yirmi sahan — yirmi tas — dört kazgan — üç
Harani

Tetimme-i teşrif-ı Korkut Çelebi tale bekah fi selh-i Zilkade sene 888

C e m a a t - i

Korkud Çelebi tul'allah ömrehu

Sipah oğlanları on dört nefer	Silâhdar on bir nefer	Ulûfeciler yirmi nefer	Çadır mehterleri üç nefer	Aşçılar beş nefer
----------------------------------	--------------------------	---------------------------	------------------------------	----------------------

Baki cemaat hacet olıcak ruznameden görülür.

Beş günden sonra semane ve semanine ve semanemie Zi'l-hiccesinin beşinci günü kendüye in'am olunanlardır ki zikrolunur. (888 H. 1484 ocak)

İki İmirahorî kaftan Bursa'nın İki dolama dahi yezdi kemhadan çatma altunlu kadifesinden altun düğmeleri ile

Validesine dahi on bin nakid akçe

II

Tarih sırasıyle arşivde bulduğumuz ikinci belge, Sultan Korkud'dan sonra *Saruhan* (Manisa) valisi iken 908 H. 1502 M. de vefat eden İkinci Bayezid'in oğlu Âlemşah'ın mahdumu olup 912 Zi'l-kade ve 16 Mart 1507 de sancağa çıkarılma yaşı gelen Osman bin Âlemşah'a ait olup emsali torun şehzadelere nisbetle pek ağır bir teşrifat ile şehzâdeye *Çankırı* Sancağı verilmiştir.

Bu teşrifat aynen şöyledir¹:

Merhum ve mağfurun-leh Sultan Osman bin Sultan Âlemşah hazretleri *Kângırı* (Çankırı) sancağı oldukça gönderilen bunlardır. El'vaki' fi Zilkade sene 912.

vesikada (Miktarı silik) nakid akçe	Bir kıta üsküf kızıl börki ve beyaz tûğ ile	Çuka-i Egin an kadife-i müzehheb-i sengin kırmızı frenği bir sevb
Cubbe an kadife-i duhoy kırmızı frenği-i sade bâbitane-i kemhai frenği-i sâde bir sevb	Dolama an kemha-i müzehheb çatma frenği bir sevb	Mirahurî an kadife-i kırmızı frenği-i sâde bâ bitane-i kemha-i frenği-i sâde ve düğmei zer bir sevb

Câmeha-i Mütenevvia

Mirahurî an kadifei firengi kırmızı sâde bâ çukai mor düğme-i zer bir sevb	Mirahurî on sevb an kadifei rişte-i Bursa beş sevb an kemhai kırmızı Amasya beş sevb	Hıl'at yirmi sevb an kemhai kırmızı altı sevb an peşurî ondört sevb
--	---	---

¹ Topkapı Sarayı Arşivi 6510.

Kemhai gügezi-i Bursa Beş tak	Kadife-i Rişte-i Bursa yirmi tak	Pişürî elli- beş tak	Abayî iki kit'a; bi- risi kadife-i müz- ehheb sengini kır- mızı ve birisi kadi- fei sebz müzehheb
Kadife-i müzehheb sengin kırmızı firengî bir kit'a	Kaliçehai Menemen otuz kit'a	Eyer beş kaplı	kit'a birisi gümüş dördü münakkaş müzehheb
Beş kit'a oyan bir kit'a gümüş zincirli ve gü- müş bendli dört kit'ası sâde	Bir kit'a kılıç altun bendli	Tirkeş altun bendli ve keman ve tîrhâ iki çift	gümüş bendli bir kit'a kotaz
İki kit'a gümüş bendli bozdoğan	Ser-i alem bir kit'a		Tafta-ı çifti Bursa yirmi zirâ'
Üç-tavile at	Beş katar katır		yedi katar deve
Sini bir kit'a	Avani-i nukre (gümüş) Tepsi bir		Şemidan iki
ligen bir	ibrik bir		Kadife-i müzehheb-i محان sengin kırmızı frengi bir kıta
On kit'a sini üç kit'a kazgan	— Evani-i Nuhas (Bakır) — yirmi kit'a tepsi üç kit'a herani	yirmi kit'a sahan	yirmi kit'a tas kefki ve kefçe altı kit'a
	— Haymehâ (çadırlar) —		
Otuz hazineli bir matbah iki başlı bir abriz on dört hazineli iki	yirmi sekiz hazineli bir Saraçhane iki başlı bir Sayeban-ı münakkaş bir	yirmi altı hazineli bir yirmisekiz hazineli sokak iki çift Seraperde kırk hazineli bir	

M e ' k ü l â t

Pirinç
beş mud

Asel
beş kantar

rugan-ı sâde
beş kantar

Merhum mezburun (yani Osman'ın) validesine onbin nakid akçe,
Lalasına ve Defterdarına: "Mirahurî an kemha-i kırmızı Amasya
iki sevb"

III

Vesikalardan elimizde bulunan bir küçük teşrifat kaydında *Trabzon* Valisi Şehzade *Selim*'in oğlu *Süleyman*'ın daha evvel tayin edildiği *Bolu* Sancak beyliğinden amcası *Amasya* Valisi Sultan *Ahmed*'in itirazı üzerine Sultan *Bayezid* bu tayini kaldırmış fakat Sultan *Selim*'in, buna karşı oğlu *Süleyman*'ın ya *Doğu Karahisar* ve ya *Keefe* sancaklarından birine tayininde ısrarı üzerine şehzade *Süleyman*'a 915 Rebi'ül-âhır 18 ve 1509 Ağustos 4 de on beş yaşında iken istenmiyerek *Keefe* Sancak beyliği verilmiş ise de hiç bir teşrifat gönderilmeyerek bir sancak başlığı ile yirmi zirâ' çifte tafta yollanmıştır¹.

Sultan *Selim* 918 H. 1512 M. de hükümdar olunca on sekiz yaşına basmış olan oğlu *Süleyman*'a *Manisa* (Saruhan) Sancak Beyliğini vererek aşağıdaki teşrifat ile sancağına göndermiştir².

Teşrif-i Hazret-i Sultan Süleyman tâle bekah ve nâle menah

nakit	bir müşebbek altundügmeli	sade altun dügmeli yeşil frengi
on kere yüz	yeşil frengi kadife kaplu	kaplu kırmızı duhoy
bin akçe	kırmızı frengi kemha şıb kaftan	frengi kadife kaftan
Kadife-i müzehheb çatma-i duhoy-i frengi dört kad yedişer ziradan	kadife-i müzehheb çatma-i Bursa dokuz tak	Atlas-ı müzehheb çatma-i frengi beş kat yedişer ziradan
Çuka-i skorlat dokuz kat beşer ziradan, kırmızı dört kat, mor beş kat	Cânehâyı mirahuri ki hademe otuz sevb. çatma on sevb. benek on. münakkaş on	Altun bend bir kılınç. hançer-i zereşan mücevher bir
Altun kaplı bir bıçak	Gılman on nefer amma beş nefer üsküflü keçesiyle gelmiştir	On beş reis at iki altun hâtem biri yakut biri elmas kaşlu

— *Becihet-i valide-i hazret-i mezkûr* —

Nakdiye otuz bin akçe	şıbı, kırmızı frengi bir kat	kadifei müzehheb çatma
kadife-i sâde dört kat	atlas-ı frengi sade iki kat	kırmızı frengi duhoy bir kat
kırmızı iki - yeşil iki		

¹ Topkapı Sarayı Arşivi No. 2699.

² Topkapı Sarayı Arşivi 9706/4.

atlas-ı muzehheb çatmai frenği maa benek çatma iki kat, benek iki kat	Becihet-i lala çatma-i Bursa sevb	Becihet-i defterdar çatms-ı benek-i Bursa
Kadife-i frenği-i sâde dört kat. ikisi kırmızı ikisi yeşil		atlas frenği-i sade iki kat
Kemha-i Bursa iki tak	Pişuri iki tak	kadife-i münakkaş-ı Busa iki tak
		Becihet-i hace-i hazret-i mezkûr nakdî cübbe-i murabba ⁴ beş bin bâ çuka sevb

IV

Kanunî Sultan Süleyman'ın büyük oğlu Sultan Mustafa'nın teşrifatla *Manisa* Sancağına *çelebi sultan* olarak çıkarıldığı zaman aylık erzakı ve verilen eşyalar aşağıda gösterilmiştir. Şehzade Mustafa'nın sancağa çıktığı tarih vesikada gösterilmemiştir. 921 H. 1515 M. de sünnet olmuş ve anı müteakıp validesi Mâh-ıdevran Kadın efendi ile birlikte *Manisa* Sancağı idaresine gönderilmiştir.

Sultan Mustafa Tâle bekah طال بقاء hazretlerinin aylığıdır ki zikrolunur: [Top. sr. No. 7073 E].

Et yevmî elli akçe	Prin ayda on yedi kile	Yağ ayda otuz üç vukiye	Bal ayda yirmi iki vukiye
Şeker ayda onsekiz vukiyye	Kızıl üzüm ayda on iki vukiyye	Kara üzüm ayda on iki vukiyye	
Nardenk ayda on iki vukiyye	Erik ayda yedi vukiye	Zerdali ayda yedi vukiyye	Badem ayda beş küçük vukiye
İçyağı ayda yirmi vukiyye Sultan Mustafa	Balmumu ayda kırk aded	Tuz ayda üç kile	

Şehzade Mustafa Sancağa çıkarken kendisine verilen şeyler şunlardır¹:

—Sultan Mustafa tâle bekah hazretlerine verilen esvaptır ki zikrolunur.—

Nakid dört yüz bin akçe	Şimşir bâ bend-i zer bir kabza	Belik mükemmel bâ bend-i zer bir küt'a
----------------------------	-----------------------------------	---

¹ Topkapı Sarayı Arşivi No. 2699

— Câmehâ-i Mirahurî —
Beş sevb

an kadife ve çatmai frengi duhoy sengîn-i An kadifei duhoy-ı frengî-i sade bâ bitanei
âlâ bâ bitanei kemha-i frengî sâde bâ atlas frengî-i sâde bâ ؟ انكلا
انكلا zer-i müşebbek bir sevb zer-i sade bir sevb

an seraser-i yezdî bâ bitane-i atlas-ı frengî üç sevb

— Cameha-i Hıl'at an kadifei Bursa —

Çatma onbeş sevb
beş sevb benek
beş sevb alaca beş sevb

— Akmeşe-i mütenevvia —

kadife-i duhoy-ı frengî atlas-ı frengî-i kadife-i çatmai müzehheb-i
müzehheb iki tak müzehheb üç tak Bursa beş tak
Benek-i Bursai müzehheb
beş tak

Kemhai Bursa Kadifei rişte Peşurî
beş tak beş tak on beş tak

— Avani-i nukre —

Çuha-i iskarlat beş sini şamdan liğençe maa ibrik bábend-i nukre
kıt'a kırmızı iki kat bir iki iki bir
mor üç kat

— Zeneirha-i Licam —

an zer an nukre abayi an kadife-i frengi-i sade
bir kıt'a dört yüz dirhem dört kıt'a iki kıt'a
iki kıt'a beşyüz yirmi dirhem
iki kıt'a dörtyüz onüç dirhem

— Otakha ve Haymehu ve gayrühu —

doksanar başlı iki kıt'a iki kıt'a Münakbaş
otag-ı hümayun cardak (sayeban)
Münakbaş sayeban divanhane çadırı
iki kıt'a hazineli
hazineli
bir kıtası bir kıtası
30 hazineli 26 hazineli
yirmi altı hazineli
yirmi altışar hazineli
bir kıt'a Baş çadırı iki kıt'a kiler çadırı

yirmişer hazineli
iki kıt'a Hazine çadırı

iki kıt'a sarachane çadırı iki kıt'a matbah çadırı on ikişer hazineli yirmi dört
biri yirmi altı hazineli bir kıt'ası yirmi altı hazineli kıt'a sokak
biri on altı hazineli bir kıt'ası on sekiz hazineli

onaltışar hazineli on altışar hazineli on altışar hazineli onaltışar hazineli
iki kıt'a kapu iki kıt'a kılarcı dört kıt'a hassa iki kıt'a hassa
ağası çadırı başı çadırı çadırı oğlanlar çadırı

onaltışar hazineli iki kıt'a onaltışar hazineli iki kıt'a ön dört hazineli dört kıt'a
hazine oğlanları çadırı kilâr oğlanları çadırı hayme mehterleri çadırı

oniki hazineli bir kıt'a onaltı hazineli bir kıt'a on dört hazineli iki kıt'a
mehterbaşı çadırı terziler çadırı etmekçiler çadırı

ondört hazineli iki kıt'a oniki hazineli bir kıt'a on iki hazineli bir kıt'a
helvacılar çadırı iç mehteri çadırı sakalar çadırı

oniki hazineli bir kıt'a oniki hazineli bir kıt'a Âb-ı germ yirmidört kıta
kasaplar çadırı yoğurtçular çadırı iki kıt'ası oniki hazineli iki
kıt'ası on hazineli yirmi
kıt'ası sekizer hazineli

V

Gördüğümüz belgelerden elimize geçen en son vesika Kanunî Sultan Süleyman'ın Hurrem Sultan'dan doğmuş olan ilk oğlu Şehzade Mehmed'e aittir. 928 H. 1522 M. de doğan Şehzade Mehmed 948 H. 1541 M. de yirmi yaşında iken *Saruhan* Valisi büyük biraderi Sultan Mustafa'nın *Amasya* sancağına nakli üzerine *Manisa* Sancakbeyliğine çıkarılmıştır.

Daha yukarıdaki belgelerde görüldüğü gibi sancağa çıkarılan şehzadelere verilen teşrifata nazaran Şehzade Mehmed'e verilen teşrifatı görmedik. Aşağıda görüleceği üzere şehzadenin maiyyetine tayin edilen memur ve askerî sınıfının bir hükümdar maiyyeti gibi fevkalâde kalabalık olması, Hurrem Sultan'ın bu sevgili oğlunun çok ağır teşrifatla sancağa çıkarılmış olduğunu gösterir.

Çelebi Sultan olan Şehzade Mehmed, *Manisa* Sancak Beyliğinde çok bulunamıyarak 950 Şaban 1543 Aralık da tayininden iki sene sonra yirmi iki yaşında vefat etmiştir. Şehzadenin nâşi İstanbul'a getirilerek defnedilmiş ve türbesinin yanına namına mensup Şehzade Camii yapılmıştır.

Şehzade Sultan Mehmed tâle bekah Hazretlerinin dokuz yüz kırk dokuz yılında vaki olan kapısı halkıdır ki zikrolunur¹:

C e m a a t - i

Ağayan ve gayrühü

Mevlânâ Sadi Hoca ² 50	Ahmed Bey Nişancı 45	Hasan Bey Emir-i Alem 30	
Hüseyin Bey Kapucu başı 30	Mahmud Bey Kapucu başı 30	Hüseyin Bey Emirahur 30	
Mustafa Bey Çaşıgır başı 30	Mehmed Bey Çakırcı başı 25	Kasım Bey Sipahi oğlanı ağası 25	
Sefer Bey Silâhdar başı 25	Sinan Bey Ulûfeci başı 22	Hızır Bey Garibler ağası 18	
Kurd Bey Çavuş başı 20	Ferhad Bey Kapucular kethüdası 20	Mevlânâ Muhyiddin imam 15	
	Hüseyin Ruznameci 20	Koçi Kâtib-i divan 25	
Bali Mukataacı 15	Haydar Kâtib-i divan 10	Mustafa Bostan Alem mehterleri başı 20	Mehmed Çadır Mehter başı 15
Ali Solak başı 12	Kasım Terzi başı 10	Bedreddin Matbah emini 15	Mehmed Arpa emini 15
Hüsrev Hassa harç emini 12	Mustafa matbah kâtibi 9	Lûtfi Arpa emini 8	Tayyib Müezzin 10
	Emîr Hasan Müezzin 10		

¹ Topkapı Sarayı Arşivi 9706/4

² İsimlerin altındaki rakamlar gündelikleridir, akçe olarak.

Y e k û n

Nefer	Fî yevm
30	621

C e m a a t - i Etıbbı

Şıfai Tabib-i evvel 30	Bahşî Tabib-i sani 8	Yahudi Abraham Tabib-i salis 20	Hasan Kehhal 10
	Ahmed Cerrah 10	Hasan Cerrah 5	

Y e k û n

Nefer	Fî yevm
6	83

C e m a a t - i Çaşnigiran

Mehmed birader-i kâtibi Bevvaban	Ali Veled-i Abdullah	Ali Veled-i İlyas
Mustafa Veled-i Abdullah	Nebi Veled-i Hısır	Behram Veled-i İskender
Behram Birader-i Ahmed Kethüda	Sinan Veled-i Abdullah	Ali-i Nakkaş
Ferhad Veled-i Abdullah	Yahya Veled-i Abdullah	Mehmed Veled-i Mahmud
Ali Veled-i Mahmud	Rıdvan Veled-i Mahmud	Ahmed Birader-i Yahya

Y e k û n

Neferen	Fî yevm
15	180

Yevm on ikişerden

C e m a a t - i Çavuşan

Ayas Veled-i İlyas	Pirî Veled-i Abdullah	Yakup Hiş-i çavuşbaşı	Abdül-celil
Cafer veled-i Abdullah	Yusuf veled-i Abdullah	Yusuf veled-i İbrahim	İbrahim veled-i Hızır
Hasan Veled-i Abdullah	Ferah veled-i Abdullah	Hüseyin veled-i Abdullah	Ferhad veled-i Abdullah
Ruşen veled-i Abdullah	Abdullah veled-i Mezid	Mustafa veled-i Abdullah	

Y e k ü n
 nefren
 onbeş onar akçe
 fi yevm
 150

Şehzade Mehmed'in bu maiyeti hademelerinin isimleri ve gündelikleri yukarıda yazıldığı gibi vesikada görülüyorsa da ben uzatmamak için maiyyeti sınıflarını yazmakla kısalttım.

Cemaat-i Ebnaî Sipahiyan 60 nefer gündelikleri sekiz akçeden

Cemaat-i silâhdaran 50 „ „ yedişer „

Camaat-i Ulûfeciyan 30 „ „ altışar „

Camaat-i gureba 25 „ „ „ „

Camaat-i bevvan ve Meşaleciyan:

Meşaleci 4 nefer beheri dört akçe yevmiyeli

Bevvaban 27 nefer beheri üçer akçe yevmiyeli

10 nefer kethüda yevmiyesi 7 akçe

efrad yevmiyeleri beşer akçeden

Camaat-i hademei ıstabl:

Bölük-i Sarracan 32 nefer kethüda yevmiyesi 18, Rahtvan 12, Saraç başı 10 ve diğerleri yedi akçe ile beş akçe arasında değişik yevmiyeli.

Bölük-i Arabacıyan: 11 nefer Ser bölük 7 diğerleri beş ile üç akçe arasında yevmiyeli

Şakirdan-ı Arabacıyan: 3 nefer birer akçe yevmiyeli

Camaat-i katırcıyan: 17 nefer 5, 6, 7 akçe yevmiyeli

Cemaat-i Şütran mâde (dişi deve) 21 nefer, bir neferi 7 diğerleri beşer akçe yevmiyeli.

Cemaat-i Şütran ner (Erkek deve) 21 nefer, bir neferi 8 diğerleri beşer akçe yevmiyeli.

Seyisan-esban-ı hassa 9 nefer, yedi, altı, dörder akçe yevmiyeli

Seyisan-ı Bargıran 11 nefer, biri beş diğerleri dörder akçe yevmiyeli.

Şakirdan-ı Sayıs 11 nefer, ikişer akçe yevmiyeli.

— Camaat-i Mehteran-ı Alem —
 on bir nefer (Bando)

Mustafa Sancakdar
 8

Cafer Nekkareî
 7

Hüseyin Surnaî
 6

Şaban nakkareî	Nebi tabbal (Davulcu)	Hızır tabbal
4	6	4
Mehmed Veled-i Pirî zeñç-zen (Zil çalan)	Ahmed zeñç-zen	Yunus nefirî (Borucu)
4	5	8
Behram Nefirî	Mehmed veled-i Surnaî (Zurna çalan)	
5	3	

Cemaat-i mehteran-ı çadır: 42 nefer kethüda 7, diğlerleri beş, üç, iki akçe yevmiyeli.

Camaat-i Sakayan: 6 nefer Saka başı beş diğlerleri üçer akçe yevmiyeli

Cemaat-i Tabbahîn: 6 nefer on beş akçe yevmiyeli biri aşçı başı diğlerleri yedi ve dört akçe yevmiyeli

Cemaat-i şakirdan-ı tabahîn: 10 nefer, bir şakird-i aşçı başı diğlerleri ikişer akçe yevmiyeli

Cemaat-i Kiler: 9 nefer Veli kilârî 6 Vekilharç Hüsrev 7

Pervane Şakird-i kilâr	Davud Arnavud Sebzeci	Süleyman Ayandon Şem'i kir (mumcu)
3	3	5
Davud Canik makıyanî (Tavukçu) 5	Hüseyin Kosova (Yoğurtçu) 5 Yusuf kal'iker (Kalaycı)	Ahmed Kasab 5
	3	

Camaat-i Helvacıyan: 3 nefer baş helvaî 14 akçe diğler biri sekiz biri iki akçeli

Camaat-i habbazîn (Etmekçiler): 8 nefer Etmekçi başı 9, kethüda 7, biri 5 diğlerleri üçer akçe

Cemaat-i Matbah: 2 nefer üçer akçe yevmiyeli

Camaat-i hayyatîn (Terziler): 13 nefer biri kethüda 6 akçe yevmiyeli bir ütücü olmak üzere dörder akçe yevmiyeli

Camaat-i Cameşuyan (çamaşırçılar): dört nefer

Cemaat-i ehli hıref: 13 nefer çizmeci, kuyumcu, mücellit, kürkçü, hamamcı, gazzaz, yaycı, okçu, kılınççı, takyeci.

Cemaat-i Çakırcıyan: 8 nefer kethüda 10 diğlerleri beş, dört, üç akçe yevmiyeli

Camaat-i Şahinciyan: 9 nefer beş, dört, üç akçe yevmiyeli

Şehzade Mehmed Bin Murad'ın Sancağa Çıkması :

991 H. 1583 M. de Sultan Üçüncü Murad'ın oğlu Mehmed'in altmış gün süren mükellef sünnet düğünü bittikten sonra kanun üzere otuz iki kere yüz bin (üç milyon ikiyüz bin) akçelik haslarla *Manisa* sancağına *Çelebi Sultan* olması hazırlığı yapıldı. Sancağına hareketinden altı ay evvel kendisinin maiyyetine tayin olunacak vazife sahipleri ve bu arada Lala, Hoca, Defterdar, Nişancı, Kapucular kethüdası, Çavuş Başı, Reis'ül-küttâb, İmrahor vesair maiyyeti erkânı, Sipah, Silâhdar, Ulûfeci, Sekban ve solaklardan ve Istabl âmire, Kiler hademelerinden iki binden ziyade dergâh-ı âlî kullarından ve diğer sınıflardan defter mûcibince tayinler yapılarak gündelikleri tesbit olundu.

991 senesi Zi'l-hiccesinin ikinci günü (17 Ocak 1583) Şehzade Mehmed, babası Sultan Murad'ın elini öpüp veda ederek müzeyyen ve murassa' mücevveze ve sorguç ile at üstünde saraydan çıktı, devlet erkânı önüne düşüp yürüdüler, evvelâ pâdişah hocası Sadeddin Efendi, sonra vezir-i âzam Siyavuş Paşa, anı müteakıp Mesih Paşa, Cerrah Mehmed Paşa ve Rumeli ve Anadolu Kadı-askerleri sıra ile yanaşup, devlet idaresi adalet, hukuk-ı ibâd hakkında nasihatlerde bulunarak yürüdüler böylece alay *Eminönü*'ne geldi. Oradan hazırlanmış olan Kapdan Paşa baştardesine (Kapdan Paşa'ya mahsus kadirga) girüp karşı *Üsküdar* tarafına geçildi.

Üsküdar'a çıkan alay orada bir gece kaldıktan sonra Şehzadeyi maiyyeti ile sancağı olan *Manisa*'ya selâmetlerdiler.

SANCAĞA ÇIKAN ŞEHZADELERE AİT MAKALENİN LÛGATLARI

A

Alaca: Bir kaç renkli ipek veya iplikten yapılmış dokuma elbiselik (Alaca beş sevb). Elbiselik olarak sade alaca, alaca koton, alaca hâre neveleri görülüyor.

Atlas: Üstü ipek altı pamuk kumaş, atlas-ı frengi-i sâde, atlas-ı frengi-i müzehheb.

Altunlu Üsküf: Sancağa çıkan Osmanlı şehzadesinin merasimde başına giydiği (başa giyilen beheri dört beş parmak enliliğinde altun işlemeli serpuş).

B

Benek: Atlas zemin üstüne sırma işlemeli kumaş. Benek-i müzehhenb (benk-i Bursaî müzehheb beş sevb) (benek beş sevb)¹

Bitâne: Astar (an seraser-i yezdi bâ bitane-i atlas-ı frengi)

Belik, Belalik, Belarik: Cevherli iyi su verilmiş çelik kılınc, kılıncın menevişi, ok mahfazası temreni (Ferit Devellioglu)

Beyaz Tuğ: Saltanat hanedanına mahsus beyaz Tuğ.

C

Cubbe-i Murabbâ: İlimiye kisvelerinden murabba ismi verilen softan bir cübbe.

Cengâr, Cengarî: Yeşile ve ya bakır rengine çalan kadife.

Ç

Çatma: Çeşitli elbiselik, döşemelik kadife, çatma beş sevb¹ Çatmanın envayı vardır. Bursa çatması, Üsküdar çatması, frenk çatması, Bursanın çatma altunlu kadifesi.

Çuka-i Egin: Egin'de dokunan ve zamanında meşhur olan çuha.

Çitarî: Biri ipek üçü pamuk olmak üzere dört iplikten dokunan dört telli hafif kumaş. Hind çitarisi.

Çardak: Dört ayak üzerine yapılmış gölgelik münakkaş çardak².

D

Dolama: İnce yünden dokunmuş boyca astarlı cübbe, Lata, Sako. dolama, yağmurluk denilen kaput veya paltonun altına giyilirdi.

Dârâyi: Menşei İran olan bir nevi ipekli kumaş.

Dibây-ı Sengin: Ağır atlas.

Duhoy: Bence okunuş tarzı da şüpheli. Teşrifat kaydında (kırmızı frengi duhoy) tabiri bir kaç yerde geçiyor; bir üst elbisesi veya kumaşı olduğu anlaşılıyor meselâ: (kırmızı frengi kadife kaftan) (kadifeî müzehheb çatmaî duhoy-ı frengi).

¹ Sevb, elbiselik demektir. Alaca beş sevb, benek beş sevb, çatma beş sevb demek bu kumaşlardan beşer (Zirâ) elbiselik demek oluyor.

² Şehzade Mustafa'ya aid teşrifat listesinde sayeban ile çardak ayrı ayrı gösterilmektedir.

E

(*Engile* ؟ انكله) : İyi anlıyamadım ve doğru okuduğuma da kail değilim. *Vesikada*: (kemha-i frengi-i sade bâ انكله zer-i muşeb-bek) (an kadife-i duhoy-ı frengi-i sâde bâ bitâne-i atlas-ı frengi-i sâde bâ engile-i zer-i sâde) tarifleri vardır.

Emtrahurî kaftan: Onbeşinci asır sonu on altıncı asır başlarında İmrahorların geyimi biçiminde yapılarak meşhur olmuş bir elbisenin adı. İstanbul, Redinkot, Frak gibi.

H

Herani: küçük Kazan, büyük bakraç.

Hâre: Bir kısım saray erkânının ve hademelerinin Eylül ve Ekim aylarında giydikleri hafif ve dalgalı kumaş kaftanı.

Hazinelî: Bir çadırı meydana getiren ölçülü bezlerden kesilmiş parçalardan her birisine hazine denilir. Bir mahrutî çadır on iki hazineden tereküp eder. Çadırın büyüklüğü hazine adedine göredir. Sokak çadırı yirmi sekiz ve seraperde yani otag-ı hümayun kırk hazinelidir.

İ

İplik kadife: Yirmi pare (Korkud'un sancağa çıkışında)

Ka-Ke

Kızıl börk: Sancağa çıkan şehzadenin alay ve merasimde başına giydiği kırmızı börk. Diğer efrad ve maiyyetin börkleri beyazdı

Kadife-i müzehheb sengîn: Ağır müzehheb (altun işlemeli kadife)

Kadife-i rişte-i Bursa: Bursa kadife ipliği.

Kotaz: Hayvanın başına geçirilen hotoz, Kotas.

Kemha: İpekli kumaş. Dürlü nevileri vardır. Bursa kemahası, yezdî kemha, yekrenk kemha, Ermeni kemhası, kırmızı Amasya kemhası.

Kaftan: En üste giyilen üst elbisesi, hil'at.

M

Meftul: Hayvanın boynuna takılan gerdanlık

Mud: Zahire ölçüğü. bir mud yirmi dört İstanbul kilesi.

Münakkaş : Nakışlı, işlemeli ve renkli dokuma motiflerle süslü kumaşlar.
Meselâ Bursa münakkaşı.

Müşebbek : Şebeke şekline sokulmuş ağ ve kafes gibi örülmüş tersi ve yüzü ayrı ayrı kullanılabilen sım ve renkli iplerle yapılmış hesap işi nakış.

O

Oyan : Hayvan başlığı, dizgin.

P

Pişûrt : Pişaveri'den bozmadır. Pişaver, Hindistan'da Afganistan hududunda bir şehirdir. Buraya nisbet edilen kumaşın adı.

S

Skarlat : İtalyanca'dır. Eski devirlerde Venedik mensucatından boyası has, dayanıklı, penbeye doğru yeşilimsi renkli çuha kumaş (İskarlat yeşili).

Sera perde : Otağ-ı Hümayun, Haremle selâmlığı ayıran perde.

Seraser : Telli, pullu sırma kumaşlar, ince sırmadan mamul gayet makbul hil'atlık kumaş, vezir seraseri, Beylerbeyi Saraseri, usta seraseri, seraser-i yezdi gibi hil'atlık neveleri vardı.

Serenk : Üç renkli bir nevi kumaşın adı.

Sürmaî : Sivayî, sürmaî: süt mavi renkli, soluk mavi renkli.

Sakankur : İpekli bir nevi tülbent.

Sâyeban : Gölgelik. (Münakkaş sayeban)

Ş

Şıb : İnce gümüş, tel ile işlenmiş bürümcük veya ipekli kumaş. Şıp kaftan. onbeşinci asır sonlarında Mısır'da memlûk Sultanlığı zamanında buna (Kâmiliye) denilirdi. İkinci Bayezid'in oğlu Sultan Korkud Mısır'da bulunduğu sırada ona üst elbisesi olarak Kâmiliye verilmişti. "Bir müzehhep yenlü kâmiliye dimekle meşhur câme ki bizim diyarın şıb menzilesindekdir." (Topkapı Sarayı Arşivi No. 6944).

T

Tafta: İpekli ince bir kumaş.

Tâk, tâka: Kumaş topu, bir nevi sevaî kumaş topu.

Ü

Üsküf: Serpuşun başa giyilecek ağzı dört, beş parmak enliliğinde sırma işlemeli olup börklerde olduğu gibi arkaya yatırtması yoktu.

Y

Yek renk kemha: Bir renkli ipekli kumaşın adı.

Z

Zerbaft: Som sırmalı kumaş. Elbise ve kuşak yapılırdı.